

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Autentiškas vertimas
Vyriausybės kanceliarijos
Administracinis departamentas
2017 04 26*

KETVIRTASIS SKYRIUS

BYLA A. N. PRIEŠ LIETUVĄ

(Peticija Nr. 17280/08)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2016 m. gegužės 31 d.

Šis sprendimas tapo galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį. Jame gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

Byloje A. N. prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Ketvirtasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

Pirmininko Andrés Sajó,
teisėjų Boštjan M. Zupančič,

Nona Tsotsoria,

Paulo Pinto de Albuquerque,

Egidijaus Kūrio, Iulia Motoc, Gabriele Kucsko-Stadlmayer

ir *skyriaus kanclerės* Marialena Tsirli,

po svarstymo uždaramame posėdyje 2016 m. balandžio 19 d.,

skelbia tą dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo Lietuvos Respublikos pilietis A. N. (toliau – pareiškėjas), 2008 m. kovo 28 d. Teismui pateikęs peticiją (Nr. 17280/08) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį. Kolegija savo iniciatyva nusprendė užtikrinti pareiškėjo anonimiškumą pagal Teismo reglamento 47 taisyklės 4 dalį.

2. Pareiškėjui atstovavo Akmenėje praktikuojantis advokatas V. Gžimaila. Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) atstovavo jos atstovė E. Baltutytė.

3. Pareiškėjas skundėsi, kad nacionalinės institucijos, jam nedalyvaujant ir be jo žinios panaikindamos jo teisinį veiksnumą, pažeidė jo teises pagal Konvencijos 6 ir 8 straipsnius.

4. 2012 m. sausio 3 d. peticija buvo perduota Vyriausybei.

FAKTAI**I. BYLOS APLINKYBĖS**

5. Pareiškėjas gimė 1971 m. ir gyvena Naujojoje Akmenėje.

6. 1989 m. pareiškėjas pradėjo karinę tarnybą Sovietų Sąjungos armijoje. Ligos liudijime, kurį 1990 m. birželio 20 d. išdavė pareiškėjo karinio dalinio Riazanėje (Rusija) gydytojų komisija, buvo nurodyta, kad tuo metu pareiškėjas sunkiai bendravo su aplinkiniais, jam pasireiškė autizmas, nors atmintis ir intelektas buvo normalūs. Jam buvo diagnozuota vangioji šizofrenija, kuri išsivystė karinės tarnybos metu. Šiuo pagrindu jis buvo paleistas iš karinės tarnybos.

7. Sugrįžęs iš kariuomenės į Lietuvą, iki 2005 m. jis ne mažiau nei 15 kartų buvo gydytas psichiatrijos ligoninėse. 2004 m. jam buvo diagnozuota rezidualinė, vėliau – paranoidinė šizofrenija.

8. 2006 m. vasario mėn. pareiškėjas bandė nusižudyti susidegindamas. Jis buvo paguldytas į ligoninės traumatologijos skyrių.

9. Atsakydamas į prokuroro prašymą pateikti informaciją, 2006 m. lapkričio 14 d. Akmenės rajono psichikos sveikatos centras patvirtino, kad pareiškėjas ten lankėsi nuo 1999 m. ir toliau buvo gydomas nuo šizofrenijos. 2004 m. pareiškėjo ligos epizodai vis dažnėjo. Tais metais pareiškėjas bandė nusižudyti; jis nepripažino savo ligos. Paguldytas į Šiaulių psichiatrijos ligoninę, ten praleido maždaug mėnesį, kol buvo išleistas gydytis ambulatoriškai jo paties prašymu. Nuo 2005 m. liepos mėn. pareiškėjas liovėsi lankęsis Akmenės rajono psichikos sveikatos centre ir vartojęs vaistus, nes griežtai atsisakė bet kokių psichiatrų konsultacijų. Be to, įvairioms institucijoms jis pateikė daug skundų.

10. 2006 m. lapkričio 24 d. pareiškėjo motina kreipėsi į prokurorą su prašymu pradėti bylą dėl jos sūnaus pripažinimo neveiksniu. Motinos nuomone, psichikos liga jis susirgo tarnaudamas Sovietų armijoje. Kartu su vyru ji gyveno name netoliese esančiame Akmenės mieste, atskirai nuo sūnaus. 2006 m. pareiškėjo būklė taip pablogėjo, kad jis bijodavo išeiti iš savo buto ar įsileisti tėvus, nebesirūpino savimi. Jis netgi bandė susideginti.

11. Tą pačią dieną prokuroras perdavė pareiškėjo motinos prašymą ir pareiškėjo medicinos dokumentų išrašą Akmenės rajono apylinkės teismui. Nurodyta, kad pareiškėjo šizofrenija paastrėjo ir jis tapo pavojingas sau pačiam. Todėl jam buvo būtina kitų žmonių pagalba. Reikėjo išsiaiškinti, ar buvo pagrindas pripažinti jį neveiksniu, psichiatrams nustatčius, kad pareiškėjas negalėjo suprasti savo veiksmų ir jų valdyti. Prokuroras rėmėsi Civilinio kodekso 2.10 straipsniu ir 3.242 straipsnio 1 ir 3 dalimis, Civilinio proceso kodekso 135, 462–465 ir 491–493 straipsniais, taip pat Prokuratūros įstatymo 19 straipsniu.

12. 2006 m. lapkričio 29 d. nutartimi Akmenės rajono apylinkės teismas paskyrė ekspertizę, siekiant nustatyti: i) ar pareiškėjas serga psichikos liga; ii) ar jis gali suprasti savo veiksmų esmę; iii) ar jis gali dalyvauti teismo posėdyje. Apie sprendimą turėjo būti informuota pareiškėjo motina.

13. Ištyręs pareiškėją asmeniškai ir išnagrinėjęs jo medicinos dokumentus, 2007 m. sausio 8 d. psichiatras pateikė išvadą, kad pareiškėjas serga paranoidine šizofrenija. Be to, jis buvo labai įtarus ir jautėsi persekiojamas. Psichiatrai atsižvelgė į jo motinos laiškus Akmenės rajono psichikos sveikatos centrui ir prokurorui, kuriuose ji teigė, jog pareiškėjas nesirūpino savo kasdieniais poreikiais, turėjo socialinių ir sveikatos problemų, galvojo apie savižudybę. Todėl psichiatras nustatė, kad pareiškėjas negalėjo teisingai suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti, taip pat pažymėjo, kad jis „negali dalyvauti teismo procese, negali būti apklaustas ir teismo dokumentai negali jam būti įteikti“.

14. 2007 m. sausio 29 d. Akmenės rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrius išsiuntė Akmenės rajono apylinkės teismui vieno puslapio formą, kurioje pažymėjo atitinkamą langelį, jog „sutinka“ su prokuroro prašymu pripažinti pareiškėją neveiksniu. Be to, šios tarnybos nurodė, jog nedalyvaus 2007 m. sausio 31 d. teismo posėdyje.

15. 2007 m. sausio 23, 24, 25 ir 30 d. Akmenės rajono apylinkės teismas pabandė pareiškėjui įteikti asmeniškai šaukimą į būsimą teismo posėdį dėl jo pripažinimo neveiksniu ir globos paskyrimo. Šaukimo kopijoje buvo pažymėta, kad šaukimas neįteiktas, nes, anot šalia gyvenančio kaimyno, pareiškėjas buvo psichiškai nesveikas ir niekam durų neatidarinėdavo.

16. 2007 m. sausio 31 d. Akmenės rajono apylinkės teismas viešame posėdyje, remdamasis Civilinio proceso kodekso 465–468 straipsniais, patenkino prokuroro prašymą pripažinti pareiškėją neveiksniu dėl to, kad jis negalėjo suprasti savo veiksmų esmės ar jų valdyti. Posėdyje dalyvavo prokuroras ir pareiškėjo motina. Pareiškėjo motina patvirtino, kad sūnaus psichika jau seniai buvo sutrikusi. Be to, ji nurodė, kad pastaruoju metu jis gyveno atskirai nuo tėvų, bet negalėjo savimi pasirūpinti, nemokėjo komunalinių mokesčių, niekur neišeidavo iš namų ir nevartojo vaistų.

Sprendime buvo nurodyta, kad jis galėjo būti apskūstas per 30 dienų.

17. Vyriausybė teigė, jog atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjui įteikti teismo šaukimo buvo praktiškai neįmanoma, 2007 m. sausio 31 d. sprendimas buvo nusiųstas tik suinteresuotoms bylos šalims, t. y. pareiškėjo motinai, prokurorui ir socialinėms tarnyboms.

18. 2007 m. vasario 5 d. pareiškėjas pateikė, galima sakyti, atsiliepiamą į prokuroro 2006 m. lapkričio 24 d. prašymą panaikinti jo veiksnumą. Šiame rašte pareiškėjas nurodė, kad prokuroro prašymo kopiją gavo 2007 m. sausio 30 d. Šis raštas iš esmės buvo pareiškėjo skundas dėl jo gydymo psichiatrijos ligoninėse ir diagnozuotos šizofrenijos. Pareiškėjas galiausiai nurodė, kad dėl akivaizdaus jo sveikatos patikrinimo rezultatų klastojimo ir prokuroro šališkumo jis atsisakė sveikatos patikrinimo Lietuvoje. Antspaudas ant rašto rodė, kad Akmenės rajono apylinkės teisme jis buvo gautas 2007 m. vasario 5 d.

19. Nustatęs, kad pareiškėjas buvo neveiksnius, 2007 m. kovo 6 d. nutartimi Akmenės rajono apylinkės teismas pareiškėjo motiną paskyrė jo globėja ir turto administratore. Nutartis buvo priimta viešame posėdyje, kuriame dalyvavo pareiškėjo motina, prokuroras ir socialinių tarnybų atstovas. Nutartyje buvo pažymėta, kad pareiškėjas posėdyje nedalyvavo dėl ligos.

20. 2007 m. kovo 9 d. pareiškėjas dėl susijaudinimo ir agresyvaus elgesio su tėvais priverstinai hospitalizuotas į Šiaulių psichiatrijos ligoninę. Policijos pareigūnams ir ugniagesiams teko išlaužti pareiškėjo buto duris, kad patektų į vidų. 2007 m. kovo 11 d. pareiškėjas sutiko gydytis, tačiau 2007 m. kovo 13 d. raštu bet kokio tolesnio gydymo atsisakė.

21. 2007 m. kovo 13 d. Šiaulių psichiatrijos ligoninė kreipėsi į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą (toliau – teisinės pagalbos tarnyba), prašydama suteikti teisinę pagalbą pareiškėjui, kurį buvo ketinama priverstinai hospitalizuoti. Tą pačią dieną pagalba buvo suteikta ir paskirtas pareiškėjui atstovaujantis advokatas.

Vėliau tą pačią dieną, dalyvaujant psichiatrui ir paskirtam advokatui, Šiaulių apylinkės teismas patenkino psichiatrijos ligoninės prašymą pareiškėją priverstinai hospitalizuoti. Teismas pažymėjo, kad pareiškėjas nekritiškai vertino savo elgesį, o jo psichikos būseną kėlė grėsmę jam pačiam ir aplinkiniams. Nutartis buvo galutinė ir neskundžiama. Joje buvo pažymėta, kad 2007 m. sausio 31 d. pareiškėjas buvo pripažintas neveiksniu ir kad 2007 m. kovo 6 d. pareiškėjo motina paskirta jo globėja.

22. Vyriausybė Teismui pateikė pareiškėjo medicinos dokumentų išrašą, kuriame nurodyta, kad Šiaulių psichiatrijos ligoninėje jis buvo gydomas nuo 2007 m. kovo 9 d. iki 2007 m. birželio 22 d. Gydytojas išrašė pažymėjo, jog pareiškėjui buvo įteiktas 2007 m. kovo 13 d. teismo nutarties nuorašas. Kada tai buvo padaryta, neaišku.

Vyriausybė teigė, kad 2007 m. kovo 13 d. teismo nutartį pareiškėjui įteikė jį gydantis gydytojas 2007 m. kovo 15 d.

23. 2007 m. balandžio 6 d. pareiškėjas pasirašė dokumentą, liudijantį, kad Šiaulių psichiatrijos ligoninėje parengtas jo gydymo planas jam išaiškintas ir jis sutinka juo vadovautis.

24. Išrašytas iš psichiatrijos ligoninės 2008 m. lapkričio 26 d. pareiškėjas kreipėsi į teisinės pagalbos tarnybą. Savo prašyme jis nurodė, kad 2007 m. sausio 31 d. sprendimu buvo pripažintas neveiksniu ir kad pageidauja, jog terminas minėtam sprendimui apskūsti būtų pratęstas. Pareiškėjas taip pat pažymėjo, kad 2007 m. kovo mėn. jo motina buvo paskirta jo globėja ir turto administratore. Jis pažymėjo, jog apie minėtus du sprendimus jis nežinojo iki 2007 m. kovo 9 d., kai buvo paguldytas į Šiaulių psichiatrijos ligoninę. Be to, jis išreiškė pageidavimą juos apskūsti.

25. 2008 m. gruodžio 31 d. teisinės pagalbos tarnyba šį prašymą atmetė, kaip neperspektyvų. Ji pažymėjo, kad nors pareiškėjas pateko į asmenų, kuriems priklauso teisinė pagalba, kategoriją, jo pripažinimo neveiksniu procesas jau buvo užbaigtas, todėl jo prašymas suteikti teisinę pagalbą buvo akivaizdžiai nepagrįstas.

26. Teisinės pagalbos tarnyba pažymėjo, kad nutartys, kurias pareiškėjas pageidavo apskūsti, buvo priimtos 2007 m. sausio ir kovo mėn. Atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjas iki 2008 m. lapkričio 28 d. neprašė teisinės pagalbos, terminai šioms nutartims apskūsti jau buvo praleisti. Atstovavimas jam tokioje byloje būtų neperspektyvus.

27. Dėl pareiškėjo motinos paskyrimo jo globėja teisinės pagalbos tarnyba pažymėjo, kad pareiškėjas nenurodė jokių priežasčių, dėl kurių būtų galima suabejoti jo motinos gebėjimu atlikti globėjos ir turto administratorės pareigas. Galiausiai tarnyba pažymėjo, kad prokuroro ar socialinių tarnybų

prašymu globa gali būti panaikinta. Atsižvelgiant į tai, kad pats pareiškėjas negalėtų kreiptis į teismą su tokiu prašymu, nebuvo jokio teisinio pagrindo suteikti jam teisinę pagalbą.

28. 2008 m. gruodžio 15 d. pareiškėjas kreipėsi į Akmenės rajono apylinkės teismą su prašymu išduoti jam teismo nutarčių dėl jo neveiknumo ir globėjo paskyrimo nuorašus.

29. 2008 m. gruodžio 16 d. Akmenės rajono apylinkės teismo teisėjas pareiškėją raštu informavo, kad minėtos teismo nutartys nebus jam išduotos, nes jo motina paskirta jo globėja ir turto administratore.

30. 2012 m. gegužės 2 d. Teismui pateiktose pastabose dėl peticijos priimtimumo ir esmės Vyriausybė atkreipė dėmesį, kad tuo metu pareiškėjas gyveno atskirai savo bute. Jis buvo bedarbis, jam buvo skirta invalidumo pensija. Pareiškėjo globėja jam padėdavo atlikti kasdienius darbus. Jam taip pat buvo paskirtas nuolatinis ambulatorinis gydymas Akmenės rajono psichikos sveikatos centre.

31. 2014 m. rugpjūčio 13 d. pareiškėjas Šiaulių prokuratūrai pasiskundė, kad 2004 m. jis buvo priverstinai hospitalizuotas į Šiaulių psichiatrijos ligoninę, kur jam taikytas priverstinis gydymas. Pareiškėjas paprašė dėl šių skundų pradėti ikiteisminį tyrimą.

32. Galutine 2014 m. lapkričio 11 d. nutartimi Šiaulių apygardos teismas konstatavo, kad pareiškėjo skundai dėl 2004 m. įvykių buvo nepagrįsti.

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ IR PRAKTIKA

A. Teisės aktai, kuriais reglamentuojamas neveiknumas ir globa

33. Civilinio kodekso, galiojusio bylai reikšmingu metu ir iki 2015 m. gruodžio 31 d. normose neveiknumo ir globos klausimu buvo nustatyta:

2.10 straipsnis. Fizinio asmens pripažinimas neveiksniu

„1. Fizinis asmuo, kuris dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas neveiksniu. Neveiksniui asmeniui yra nustatoma globa.

2. Pripažinto neveiksniu asmens vardu sandorius sudaro jo globėjas.

3. Jeigu pripažintas neveiksniu asmuo pasveiksta arba jo sveikata labai pagerėja, teismas pripažįsta jį veiksniu. Įsiteisėjus teismo sprendimui, tokiam asmeniui nustatyta globa panaikinama.

4. Prašymą pripažinti asmenį neveiksniu turi teisę paduoti to asmens sutuoktinis, tėvai, pilnamečiai vaikai, globos (rūpybos) institucija arba prokuroras. Jie taip pat turi teisę kreiptis į teismą dėl asmens pripažinimo veiksniu.“

2.11 straipsnis. Fizinį asmenų civilinio veiksnio apribojimas

„1. Fizinį asmenų civilinis veiksnys gali būti apribotas teismo tvarka, jeigu jie piktnaudžiauja alkoholiniais gėrimais, narkotikais, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis. Kai asmens veiksnys apribojamas, jam yra nustatoma rūpyba <...>“

2.11¹ straipsnis. Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registras

„1. Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registre registruojami asmenys, kurie teismo tvarka pripažinti neveiksniais arba kurių civilinis veiksnys apribotas<...>, šių asmenų globėjai ir rūpintojai ir tvarkomi dėl jų teismo priimtų sprendimų duomenys apie veiksnio ar veiksnio apribojimo nustatymą ir panaikinimą <...>“

3.238 straipsnis. Globa

„1. Globa yra nustatoma siekiant įgyvendinti, apsaugoti ir apginti neveiksnaus fizinio asmens teises ir interesus.

2. Asmens globa apima ir jo turto globą, tačiau prireikus turtui valdyti ir tvarkyti gali būti paskirtas turto administratorius.“

3.240 straipsnis. Globėjo ir rūpintojo teisinė padėtis

„1. Globėjas ir rūpintojas yra savo globotinių atstovai pagal įstatymą ir gina neveiksnių ar ribotai veiksnų asmenų teises ir interesus be specialaus pavedimo.

2. Globėjas turi teisę sudaryti atstovaujamo neveiksnaus asmens vardu ir interesais visus būtinius sandorius <...>“

3.241 straipsnis. Globos ir rūpybos institucijos

„1. Globos ir rūpybos institucijos yra savivaldybių ar apskričių institucijos, kurios prižiūri ir kontroliuoja globėjų ir rūpintojų veiklą.

2. Asmenų, teismo pripažintų neveiksniais ar ribotai veiksniais, esančių gydymo, auklėjimo ar globos (rūpybos) institucijose, globos ir rūpybos funkcijas atlieka atitinkama gydymo, auklėjimo ar globos (rūpybos) institucija tik tol, kol paskiriamas nuolatinis globėjas ar rūpintojas <...>“

34. Pagal 2007 m., t. y. tais metais, kai pareiškėjas buvo pripažintas neveiksniu, galiojusią Civilinio proceso kodekso redakciją, pareiškimą dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumi galėjo paduoti sutuoktinis, vaikai, tėvai, globos (rūpybos) institucija ir prokuroras (463 straipsnio 1 dalis). Byloje dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumi dalyvaujantys asmenys, be pareiškėjo, buvo asmuo, kurį prašoma pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniumi, taip pat globos (rūpybos) institucija. Teismas kaip dalyvaujančius byloje suinteresuotus asmenis galėjo įtraukti asmens, kurį prašoma pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniumi, artimuosius giminaičius ar kartu gyvenančius jo šeimos narius. Jeigu fizinio asmens, kurį buvo prašoma pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniumi, dėl sveikatos būklės, patvirtintos eksperto išvada, nebuvo galima iškviesti ir apklausti teisme ar įteikti jam teismo dokumentus, teismas bylą nagrinėjo šiam asmeniui nedalyvaujant (464 straipsnio 1 ir 2 dalys).

35. Pareiškime dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu turėjo būti išdėstytos aplinkybės, rodančios fizinio asmens psichikos sutrikimą, dėl kurio tas asmuo negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Taip pat turėjo būti pateikta gydytojo pažyma bei kiti įrodymai apie asmens psichinę būseną (465 straipsnis). Teisėjas, kuriam paskirta parengti bylą nagrinėjimui, asmens psichinei būsenai nustatyti turėjo paskirti teismo psichiatrijos ekspertizę ir išreikalauti, kad būtų pateikti ekspertizei atlikti būtini asmens medicinos dokumentai (466 straipsnis).

36. Bylą dėl neveiknumo teismas nagrinėjo žodinio nagrinėjimo tvarka, pranešęs visiems byloje dalyvaujantiems asmenims. Teismui pripažinus, kad būtina apklausti asmenį, kurį buvo prašoma pripažinti neveiksniu, o šiam į teismo posėdį neatvykus, teismas galėjo nutarti atvesdinti šį asmenį į teismą padedant policijai arba pavesti jį apklausti kitam to asmens buvimo vietos teismui. Asmens apklausa buvo atliekama dalyvaujant gydytojui teismo psichiatrui (467 straipsnio 1 ir 2 dalys).

37. Teismo sprendimą turėjo teisę apskusti byloje dalyvaujantys asmenys, taip pat ir pats neveiksniu pripažintas fizinis asmuo (468 straipsnio 5 dalis).

38. Šalims ir tretiesiems asmenims, neatvykusiems į teismo posėdį, ne vėliau kaip per penkias dienas nuo sprendimo paskelbimo dienos išsiunčiamas teismo sprendimo nuorašas (275 straipsnio 1 dalis).

39. Remiantis Civilinio proceso kodekso 366 straipsnio 1 dalies 6 ir 7 punktais, procesas galėjo būti atnaujintas, jeigu viena iš šalių proceso metu buvo neveiksni ir nebuvo atstovaujama arba jeigu savo sprendime teismas nusprendė dėl neįtrauktų į bylos nagrinėjimą asmenų teisių ar pareigų.

40. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatyme (toliau – Teisinės pagalbos įstatymas) buvo nustatyta, kad asmenys, kuriuos siekiama pripažinti neveiksniais, turi teisę gauti antrinę teisinę pagalbą neatsižvelgiant į jų turta ir pajamas (12 straipsnio 1 dalies 11 punktas). Institucijos galėjo atsisakyti suteikti teisinę pagalbą, jei pareiškėjo reikalavimai buvo akivaizdžiai nepagrįsti arba atstovavimas byloje buvo neperspektyvus (11 straipsnio 6 dalies 1 ir 2 punktai).

41. Konstitucijoje nustatyta, kad piliečiai, teismo pripažinti neveiksniais, negali dalyvauti rinkimuose ir negali būti renkami Seimo nariais (34 ir 56 straipsniai).

42. Civiliniame kodekse nurodyta, kad fizinio asmens, kuris įstatymų nustatyta tvarka yra pripažintas neveiksniu dėl psichinės ligos ar silpnaprotystės, sudarytas sandoris negalioja (1.84 straipsnio 2 dalis). Asmuo, įsiteisėjusiu teismo sprendimu pripažintas neveiksniu, negali sudaryti santuokos (3.15 straipsnio 1 dalis). Be to, testamentą gali sudaryti tik veiksnus asmuo, kuris suvokia savo veiksmų reikšmę ir pasekmes (5.15 straipsnio 2 dalis).

43. Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo 27 straipsnyje nustatyta, kad asmuo, sergąs sunkia psichikos liga ir atsisakąs hospitalizavimo, gali būti

hospitalizuojamas prievarta tik jeigu yra reali grėsmė, kad jis savo veiksmais gali padaryti esminę žalą savo sveikatai ir gyvybei arba aplinkinių sveikatai ir gyvybei. Tokiomis aplinkybėmis pacientas gali būti priverstinai hospitalizuotas ir priverstinai gydomas psichiatrijos įstaigoje ne ilgiau kaip dvi paras be teismo leidimo. Jeigu per dvi paras teismas leidimo neduoda, priverstinis hospitalizavimas ir priverstinis gydymas turi būti nutraukti (28 straipsnis)

B. Teisėkūros priemonės žmonių su psichine negalia padėčiai reguliuoti

1. Teisingumo ministerijos aiškinamasis raštas Nr. XIIP-1656

44. 2014 m. balandžio mėn. Teisingumo ministerija parengė aiškinamąjį raštą dėl pasiūlytų teisės aktų pakeitimų, susijusių su neįgaliųjų teisių apsauga. Pokyčius paskatino Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ratifikavimas Lietuvoje 2010 m. (atitinkamos Konvencijos nuostatos pacituotos šio sprendimo 69 punkte), taip pat Teismo praktika. Pakeitimais siekta pagerinti galiojančius nacionalinius standartus atsižvelgiant į Konvencijos 12 straipsnį, kuriame nustatyta, kad valstybės turi pripažinti, jog neįgalieji turi teisinį veiksnumą lygiai su kitais asmenimis visose gyvenimo srityse ir todėl valstybės turėtų imtis atitinkamų priemonių, kad suteiktų neįgaliesiems galimybę pasinaudoti pagalba, kurios jiems gali prireikti įgyvendinant savo teisinį veiksnumą.

45. Aiškinamajame rašte pripažinta, kad tuometinėje Lietuvos teisinėje sistemoje nebuvo įtvirtintas pagalbos priimant sprendimus neįgaliesiems, taip pat ir psichikos sutrikimų turintiems asmenims teikimo institutas. Todėl asmenims, turintiems psichikos sutrikimų ir dėl to ne visada gebantiems priimti geriausiai jų interesus atitinkančius sprendimus, neretai buvo taikomos pačios griežčiausios priemonės – asmens pripažinimas neveiksniu. Net jei asmuo iš dalies galėjo suprasti savo veiksmus ar juos valdyti, galimybė apriboti jo teisinį veiksnumą, leidžiant jam veikti tam tikrose gyvenimo srityse, įstatymuose nebuvo numatyta. Tačiau ribotai veiksniais galėjo būti pripažįstami asmenys, piktnaudžiaujantys narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ar alkoholiu (Civilinio kodekso 2.10 ir 2.11 straipsniai, šio sprendimo 33 punktas).

46. Taip pat atkreiptas dėmesys, kad pagal Civilinio kodekso 2.10 straipsnį, asmenį pripažinus neveiksniu, jis nebetekdavo teisės savo vardu veikti visose srityse. Be to, pagal galiojusį teisinį reguliavimą asmuo, kurio veiksnumas galėjo būti apribotas ateityje, neturėjo teisės nurodyti, kaip turėtų būti įgyvendinamos jo turtinės ir neturtinės teisės po pripažinimo neveiksniu. Tuometiniame teisiniame reguliavime nebuvo ir priemonės, kuri užtikrintų, kad pripažinus asmenį neveiksniu, būtų paisoma ankstesnės asmens valios. Todėl aiškinamajame rašte siūlyta pakeisti teisinį reguliavimą,

pabrėžiant būtinybę individualizuoti asmens veiksnumą ribojančias priemones, kad jos būtų visapusiškai pagrįstos ir pritaikytos kiekvieno asmens konkrečiai padėčiai.

47. Dėl nuogastavimų, susijusių su asmens veiksnumo apribojimo procesu, Teisingumo ministerija pažymėjo, kad asmens sveikatai pagerėjus, teisę kreiptis į teismą dėl asmens pripažinimo veiksniu turėjo tie patys asmenys kaip ir dėl jo pripažinimo neveiksniu (Civilinio kodekso 2.10 straipsnio 2 ir 4 punktai, žr. šio sprendimo 33 punktą). Tačiau neveiksniu pripažintas asmuo pats kreiptis į teismą negalėjo. Be to, jokia nepriklausoma institucija nebuvo įpareigota periodiškai tikrinti neveiksniu pripažinto asmens būklę arba kreiptis į teismą, kad šis peržiūrėtų sprendimą dėl asmens pripažinimo neveiksniu. Todėl galiojusiomis teisinėmis nuostatomis nebuvo užkirstas kelias aplinkybėms, kai neveiksniu pripažinto asmens globėjas, piktnaudžiaudamas savo teisėmis ar netinkamai jas įgyvendindamas, net ir asmens sveikatai pagerėjus nesikreipia į teismą dėl asmens pripažinimo veiksniu. Taip pat įstatyme nebuvo įtvirtinta pareiga teismui peržiūrėti sprendimą, kuriuo asmuo pripažintas neveiksniu, jei nė vienas iš asmenų, galinčių kreiptis į teismą dėl asmens pripažinimo neveiksniu, ilgą laiką nesikreipia į teismą su prašymu peržiūrėti sprendimą. Kreiptis dėl teismo sprendimo peržiūrėjimo negalėjo ir nešališkai neveiksnaus asmens būklę peržiūrinti institucija. Taigi neveiksniu pripažinto asmens teisės galėjo būti ribojamos neproporcingai ilgą laiką.

48. Teisingumo ministerija taip pat nurodė, kad pagal Civilinio proceso kodekso 465 straipsnį pareiškime dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu turėjo būti išdėstytos aplinkybės, taip pat ir asmens psichikos sutrikimas, dėl kurio asmuo negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Taip pat turėjo būti pateikta gydytojo pažyma ir kiti įrodymai apie asmens psichinę būklę. Tačiau įrodymų aprašymas buvo ribotas ir siauras.

2. 2016 m. sausio 1 d. įsigalioję teisės aktų pakeitimai

49. Remdamasis pirmiau išvardytais Teisingumo ministerijos pasiūlymais, 2015 m. kovo 16 d. Seimas priėmė keletą teisės aktų pakeitimų, susijusių su neįgaliųjų teisių apsauga. Jie įsigaliojo 2006 m. sausio 1 d. ir yra apibendrinti toliau.

a) Civilinis kodeksas

50. Civilinio kodekso 2.10 straipsnyje dabar nustatyta, kad fizinis asmuo, kuris dėl psichikos sutrikimo negali suprasti savo veiksmų tam tikroje srityje reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas neveiksniu toje srityje. Pripažinto neveiksniu asmens vardu sandorius sudaro jo globėjas. Teismas sprendime nurodo baigtinį sričių, kuriose asmuo pripažįstamas neveiksniu, sąrašą. Jeigu asmens sveikata pagerėja, teismas pripažįsta jį veiksniu tose srityse.

51. Prašymą pripažinti asmenį neveiksniu tam tikroje srityje turi teisę paduoti to asmens sutuoktinis, tėvai, pilnamečiai vaikai, globos (rūpybos) institucija arba prokuroras. Jie taip pat turi teisę kreiptis į teismą dėl asmens pripažinimo veiksniu. Kitaip nei anksčiau, Civiliniame kodekse dabar nustatyta, kad ne dažniau kaip kartą per vienus metus kreiptis į teismą dėl pripažinimo veiksniu turi teisę ir neveiksniu pripažintas fizinis asmuo.

52. Prašymą pripažinti asmenį veiksniu gali pateikti ir Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisija – nauja nepriklausoma institucija, kuri turi būti sudaryta kiekvienoje savivaldybėje. Komisija savo iniciatyva peržiūri neveiksnaus asmens būklę, jei per vienus metus nuo teismo sprendimo pripažinti asmenį neveiksniu dėl to nesikreipė asmenys, turintys teisę tai padaryti. Komisija savo veikloje vadovaujasi nešališkumo, kuo mažesnio asmens veiksnio ribojimo, veiksnumą ribojančių priemonių individualizavimo ir pagrįstumo principais. Peržiūredama neveiksnaus asmens būklę, Komisija turi išklausti jo nuomonę, išskyrus išimtinis atvejus, kai tai objektyviai neįmanoma. Kai Komisijai kyla abejonių, ar tikslinga kreiptis į teismą dėl asmens pripažinimo veiksniu, visos abejonės turi būti vertinamos asmens, kuris pripažintas neveiksniu, naudai. (2.10 ir 2.10¹ straipsniai).

53. Civiliniame kodekse fizinio asmens civilinio veiksnio apribojimas tam tikroje srityje numatytas ir asmenims, turintiems psichikos sutrikimų (2.11 straipsnis). Taigi asmuo, kuris dėl psichikos sutrikimo negali suprasti savo veiksmų tam tikroje srityje reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas ribotai veiksniu toje srityje, ir šioje srityje jis negali veikti be savo rūpintojo sutikimo. Prašymą apriboti asmens civilinį veiksnumą tam tikroje srityje turi teisę paduoti to asmens sutuoktinis, tėvai, pilnamečiai vaikai, globos (rūpybos) institucija arba prokuroras. Jie taip pat turi teisę kreiptis į teismą dėl asmens veiksnio apribojimo panaikinimo. Kitaip nei anksčiau, Civiliniame kodekse dabar nustatyta, kad prašymą panaikinti veiksnio apribojimą gali pateikti ir asmuo, kurio veiksnumas buvo iš dalies apribotas.

54. Civilinis kodeksas taip pat papildytas nauju 2.137¹ straipsniu, kuriuo reglamentuojamas išankstinis nurodymas. Jame nustatyta, kad pilnametis veiksnus fizinis asmuo gali pateikti išankstinį nurodymą, kaip turėtų būti tvarkomi klausimai dėl jo turtinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo tuo atveju, jei jis būtų pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje. Išankstiniame nurodyme asmuo gali nurodyti asmenis, kuriuos pageidauja, kad teismas skirtų jo globėjais, pareikšti valią dėl gyvenamosios vietos ateityje, nurodyti konkretų asmenį, kuris spręstų klausimus dėl jo turtinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo, pateikti kitus nurodymus. Išankstinis nurodymas turi būti notarinės formos. Jis įsigalioja, kai įsiteisėja teismo sprendimas, kuriuo asmuo pripažįstamas neveiksniu. Nuo to momento jo nuostatomis privalo vadovautis visi asmenys, išskyrus atvejus, kai teismas nusprendžia kad jie neatitinka neveiksniu pripažinto asmens interesų.

b) Civilinio proceso kodeksas

55. 465 straipsnyje dabar nurodyta, kad pareiškime dėl asmens pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje turi būti išdėstytos aplinkybės, rodančios asmens sveikatos sutrikimą, dėl kurio tas asmuo negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Prie pareiškimo turi būti pridėta sveikatos priežiūros įstaigos pažyma ir kiti įrodymai. Pareiškime turi būti nurodytos sritys, kuriose prašoma pripažinti asmenį neveiksniu. Kitaip nei anksčiau, dabar dar turi būti pateikta socialinio darbuotojo išvada apie asmens gebėjimą pasirūpinti savimi ir priimti kasdienius sprendimus savarankiškai ar naudojantis pagalba konkrečiose srityse.

56. 467 straipsnio 6 dalyje dabar nustatyta, kad teismui nagrinėjant bylą dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje, būtina, kad šiam asmeniui atstovautų advokatas.

57. Kaip nurodyta 469 straipsnyje, teismas gali peržiūrėti ankstesnį sprendimą dėl asmens pripažinimo neveiksniu, jei to prašo, *inter alia*, pats neveiksniu pripažintas asmuo, pagerėjęs jo sveikatai. Teismui nagrinėjant tokias bylas, būtina, kad asmeniui atstovautų advokatas, o jei jis neturi advokato, teisėjas nurodo valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai paskirti jam advokatą. Nuspręsdamas palikti galioti sprendimą, kuriuo asmuo buvo pripažintas ribotai veiksniumi tam tikroje srityje, teismas *ex officio* įvertina, ar šiam asmeniui reikalinga pagalba priimant sprendimus kitose srityse, ir pasiūlo jam sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus.

c) Kitų teisės aktų pakeitimai

58. Vietos savivaldos įstatymas buvo papildytas numatant papildomą funkciją vietos valdžios institucijoms – neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo užtikrinimą (7 straipsnio 37 punktą).

59. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas pakeistas, nurodant, kad tais atvejais, kai sveikatos priežiūros institucija kreipiasi į teisinės pagalbos tarnybą, kad psichikos liga sergančiam asmeniui būtų suteikta teisinė pagalba, teisinės pagalbos tarnyba privalo tą pačią dieną priimti sprendimą ir supažindinti su juo ligonį. Ji taip pat pasirūpina tinkamomis patalpomis, kur ligonis ir advokatas galėtų bendrauti (22 straipsnis).

C. Aukščiausiojo teismo praktika neveiksnumo ir globos srityje*1. 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-328/2007*

60. Šioje nutartyje Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad asmuo, kurį prašoma pripažinti neveiksniu, taip pat yra dalyvaujantis byloje asmuo (CPK 464 straipsnio 1 dalis). Todėl jis turi visas suinteresuoto asmens teises, tarp jų ir teisę būti tinkamai informuotam apie bylos nagrinėjimo vietą ir laiką. Tai, kad byla dėl neveiksnumo buvo nagrinėjama nedalyvaujant D. L., nes ji

niekam neatidarė durų ir nepriimdavo jokios korespondencijos, Aukščiausiasis Teismas įvertino kaip jos teisės būti informuotai apie teismo posėdžio vietą ir laiką pažeidimą. Aukščiausiasis Teismas taip pat konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas, neišklaęs suinteresuotosios šalies ir neužtikrinęs, kad ji būtų informuota apie nagrinėjamą bylą, pažeidė šalių procesinio lygiateisiškumo principą ir jos teisę apskusti sprendimą dėl neveiknumo, nes sprendimas nebuvo jai įteiktas. Aukščiausiasis Teismas taip pat rėmėsi Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. (99)4 13 principu (žr. šio sprendimo 68 punktą), kad suinteresuotas asmuo turi teisę būti išklašytas kiekviename procese, kuris galėtų turėti įtakos jo teisiniam veiksniumi. Ši procesinė garantija turėtų būti taikoma visa apimtimi, kartu turint omenyje Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio reikalavimus. Šiuo atžvilgiu Aukščiausiasis Teismas rėmėsi ir Teismo jurisprudencija, kurioje pripažįstama, kad dėl psichinės ligos galimi tam tikri tinkami teisės į teisingą bylos nagrinėjimą apribojimai. Tačiau tokie apribojimai neturi iš esmės atimti minėtos teisės (Aukščiausiasis Teismas rėmėsi *Winterwerp v. the Netherlands*, 1979-10-24, § 60, Series A no. 33, ir *Lacárce! Menéndez v. Spain*, no. 41745/02, § 31, 2006-06-15).

61. Toje pačioje nutartyje Aukščiausiasis Teismas taip pat pabrėžė, kad nustatymas, ar asmuo gali suprasti savo veiksmus ir juos valdyti, yra ne tik mokslinės išvados – teismo psichiatrijos ekspertizės – dalykas, bet ir fakto klausimas, kurį, išklašęs ekspertų, įvertinęs visus kitus byloje esančius įrodymus, nustato teismas. Kadangi neveiknumo nustatymas yra ypač sunkus teisės į privatų gyvenimą apribojimas, jis taikytinas tik ypatingais atvejais.

2. 2007 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2008

62. Šioje nutartyje Aukščiausiasis Teismas priminė, kad pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją asmens teisinio veiksnumo panaikinimas yra ypač sunkus Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintų teisių apribojimas. Todėl asmuo gali būti pripažintas neveiksniu tik dėl ypatingų priežasčių (Aukščiausiasis Teismas rėmėsi sprendimu *Matter v. Slovakia*, no. 31534/96, § 68, 1999-07-05). Jis atkreipė dėmesį, kad galimas įvairaus laipsnio neveiknumas ir bėgant laikui jis gali kisti. Todėl visiškas sutrikusios psichikos asmenų teisinio veiksnumo atėmimas neturėtų būti neišvengiamas tokių asmenų teisinės apsaugos priemonių įgyvendinimo rezultatas. Aukščiausiasis Teismas nustatė du kriterijus, į kuriuos būtina atsižvelgti: medicininį – asmens psichinė liga ar proto negalia, patvirtinta asmens psichinei būsenai nustatyti teismo paskirtos teismo psichiatrijos ekspertizės išvada, ir juridinį – psichinės ligos nulemtas asmens negalėjimas suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Abu minėti kriterijai būtini ir vienodai svarbūs kiekvienos bylos dėl asmens pripažinimo neveiksniu atveju. Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad neveiknumo nustatymo klausimas negali būti sprendžiamas pernelyg formaliai, vadovaujantis tik eksperto

išvadoje nustatytu medicininiu kriterijumi ir vertinant jį kaip pakankamą pagrindą asmens neveiknumui konstatuoti (Aukščiausiasis Teismas rėmėsi *Shtukaturov v. Russia*, no. 44009/05, ECHR 2008). Be to, medicinos eksperto išvada dėl asmens protinių gebėjimų teismui nėra privaloma.

63. Toje pačioje nutartyje Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad pagal Civilinio kodekso 2.10 straipsnį asmens pripažinimas neveiksniu yra labai rimtas asmens privataus gyvenimo apribojimas, nes jis tampa visiškai priklausomu nuo savo globėjo beveik visose gyvenimo srityse neribotą laiką. Teisinis statusas gali būti peržiūrimas tik globėjo ar kitų asmenų, tačiau ne nurodytą apribojimą patyrusio asmens iniciatyva. Taigi teisingas bylos dėl asmens pripažinimo neveiksniu nagrinėjimas ypač svarbus. Be to, Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad pagal Civilinio proceso kodekso 464 straipsnį, asmuo, kurį prašoma pripažinti neveiksniu, turi dalyvauti posėdyje, kuriame svarstomas jo veiksnio klausimas, išskyrus atvejus, kai medicinos ekspertai mano, kad jis negali dalyvauti dėl psichinės būklės.

3. 2012 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-166/2012

64. Šioje nutartyje Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad pripažintas neveiksniu asmuo praranda visas savo teises, tarp jų teisę sudaryti santuoką, balsuoti, disponuoti savo turtu, pasirinkti gyvenamąją vietą; iš esmės jis pašalinamas iš visuomenės. Todėl labai svarbu per asmens pripažinimo neveiksniu procesą pažeidžiamų asmenų teises ginti visomis įmanomomis priemonėmis. Aukščiausiasis Teismas dar kartą pakartojo, kad norint nustatyti visišką neveiknumą psichinis sutrikimas turi būti „tokio pobūdžio ar laipsnio“, kad pateisintų šios priemonės taikymą.

65. Konkrečiai toje byloje Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad teisinio veiksnio klausimas buvo išnagrinėtas tik vienoje teismo instancijoje, ir to nepakanka norint užtikrinti tinkamą neveiksniu pripažinto asmens teisių apsaugą. Be to, vertinant proceso teisingumą, jį reikia vertinti kaip visumą, apimant ir apeliacinį procesą. Toje byloje neveiksniu pripažintas asmuo pirmiausia apskundė pirmosios instancijos teismo sprendimą pripažinti jį neveiksniu. Vėliau jis atsisakė savo skundo, o apeliacinis teismas šį prašymą iškart patenkino. Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad nesurengęs posėdžio ir neišnagrinėjęs, ar pareiškėja iš tiesų pageidauja nutraukti teismo procesą (nors ir žinodamas, kad iš tikrųjų ji savo veiksnio nepripažįsta), apeliacinis teismas neatsižvelgė į nagrinėjamo klausimo svarbą pareiškėjai, taigi pažeidė jos teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ir prioritetinės pažeidžiamo asmens teisių gynybos principą. Aukščiausiasis Teismas rėmėsi, *inter alia*, Neįgaliųjų teisių konvencijos 12 straipsniu, kuriame nurodyta, kad neįgaliesiems turi būti sudaryta galimybė pasinaudoti pagalba, kurios jiems gali prireikti įgyvendinant savo teisinį veiksnumą.

66. Galiausiai, toje byloje neveiksniu pripažinto asmens globėja raštu kreipėsi į Aukščiausiąjį Teismą, tvirtindama, kad ji buvo vienintelis žmogus, galintis teisiškai atstovauti neveiksniu pripažintam asmeniui. Globėja teismo

prašė atmesti neveiksniu pripažinto asmens kasacinį skundą. Aukščiausiasis Teismas atsisakė priimti tokį prašymą.

D. Kiti reikšmingi nacionalinės teisės aktai

67. Pagal bylai reikšmingu metu galiojusį Civilinio proceso kodeksą apeliacinis skundas galėjo būti paduotas per 30 dienų. Jei terminas praleistas dėl svarbių priežasčių, per šešis mėnesius nuo pirmosios instancijos teismo sprendimo paskelbimo dienos galima buvo pateikti prašymą atnaujinti terminą (307 straipsnis). Procesas galėjo būti atnaujintas, pavyzdžiui, jei teismas nusprendė dėl neįtrauktų dalyvauti toje byloje asmenų teisių ir pareigų. Prašymas atnaujinti procesą galėjo būti pateikiamas teismui per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią jį pateikiantis asmuo sužinojo aplinkybes, sudarančias proceso atnaujinimo pagrindą, bet ne vėliau kaip per penkerius metus nuo sprendimo priėmimo (365–368 straipsniai).

III. REIKŠMINGI TARPTAUTINIAI DOKUMENTAI

68. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R(99)4 dėl pilnamečių neveiksnių asmenų teisinės apsaugos principų, priimta 1999 m. vasario 23 d. Šioje byloje taikytinos nuostatos:

3 principas. Maksimalus galių veikti išsaugojimas

„1. Teisės aktuose turėtų, kiek įmanoma, būti pripažinta, jog egzistuoja skirtingi asmenų neveiksnumo laipsniai, be to, jie laikui bėgant gali keistis. Todėl taikant apsaugos priemones neturėtų būti automatiškai visiškai panaikinamas asmens teisinis veiksnumas. Tačiau apriboti teisinį veiksnumą turi būti galima, kai įrodoma, jog tai būtina suinteresuoto asmens apsaugai užtikrinti.

2. Ypač apsaugos priemonėmis neturėtų būti iš suinteresuoto asmens atimama teisė balsuoti, sudaryti testamentą, sutikti su bet koku gydymu ar jo atsisakyti, ar priimti kitus asmeninio pobūdžio sprendimus bet koku metu, kai jo veiksnumo lygmuo tai leidžia. <...>“.

6 principas. Proporcingumas

„1. Jei apsaugos priemonė būtina, ji turi būti proporcinga suinteresuoto asmens veiksnumo laipsniui ir pritaikyta pagal individualias suinteresuoto asmens aplinkybes bei poreikius.

2. Apsaugos priemonė turėtų apriboti suinteresuoto asmens teisinį veiksnumą, jo teises ir laisves tik tiek, kiek tai būtina apribojimo tikslui pasiekti.“

7 principas. Proceso teisingumas ir veiksmingumas

„1. Procesas, taikant apsaugos priemones pilnamečių neveiksnių asmenų atžvilgiu, turi būti teisingas ir veiksmingas.

2. Turi būti nustatytos tinkamos procesinės apsaugos priemonės, kad būtų apsaugotos suinteresuotų asmenų žmogaus teisės ir užkirstas kelias galimam piktnaudžiavimui.“

11 principas. Proceso inicijavimas

„1. Asmenų, turinčių teisę inicijuoti procesą, kad būtų imtasi neveiksnių pilnamečių asmenų apsaugos priemonių, sąrašas turėtų būti pakankamai platus, siekiant užtikrinti, kad apsaugos priemonės būtų galima apsvarstyti visais atvejais, kai jų reikia. Pirmiausia svarbu nustatyti, kad teisę inicijuoti procesą savo iniciatyva turėtų valstybės pareigūnas ar įstaiga arba teismas ar kita kompetentinga institucija.

2. Suinteresuotas asmuo turi būti nedelsiant informuotas ta kalba ar kitomis priemonėmis, kurias jis supranta, apie pradėtą procesą, galintį turėti įtakos jo teisiniam veiksniumi ir jo teisių bei interesų įgyvendinimui, išskyrus atvejus, kai akivaizdu, kad tokia informacija suinteresuotam asmeniui būtų visiškai bereikšmė arba ji galėtų sukelti didelį pavojų suinteresuoto asmens sveikatai.“

12 principas. Ištyrimas ir įvertinimas

„1. Turi būti numatytos tinkamos pilnamečio asmens asmeninių gebėjimų ištyrimo ir įvertinimo procedūros .

2. Neveiksnaus pilnamečio asmens teisinį veiksnumą ribojančių priemonių galima imtis tik tuomet, jei priemonę taikantis asmuo pats susitiko su asmeniu arba asmeniškai įsitikino jo sveikatos būkle ir jam buvo pateikta naujausia bent vieno tinkamai kvalifikuoto specialisto pažyma. Išvada pateikiama raštu arba įrašoma protokole.“

13 principas. Teisė būti išklaustam asmeniškai

„Suinteresuotas asmuo turi teisę būti asmeniškai išklaustytas bet kokiame procese, kuris gali turėti poveikį jo teisiniam veiksniumi.“

14 principas. Trukmė, peržiūrėjimas ir apskundimas

„1. Jei įmanoma ir tinkama, apsaugos priemonės turėtų būti terminuotos. Siūlytina apsvarstyti galimybę įsteigti instituciją, kuri periodiškai peržiūrėtų apsaugos priemonę..

2. Apsaugos priemonės turi būti peržiūrimos pasikeitus aplinkybėms, ypač pasikeitus pilnamečio asmens sveikatos būklei. Priemonių taikymas nutraukiamas, jei nebetenkinamos jų taikymo sąlygos.

3. Turi būti užtikrinta teisė priemones apskusti.“

69. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją Lietuvos Respublika ratifikavo 2010 m. gegužės 27 d. Lietuvoje ji įsigaliojo 2010 m. rugsėjo 17 d. Reikšmingos nuostatos:

**12 straipsnis
Lygybė prieš įstatymą**

„1. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, dar kartą patvirtina, kad neįgalieji visais atvejais turi teisę būti laikomi teisės subjektais.

2. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, pripažįsta, kad neįgalieji turi teisinį veiksnumą lygiai su kitais asmenimis visose gyvenimo srityse.

3. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, imasi atitinkamų priemonių, kad suteiktų neįgaliesiems galimybę pasinaudoti pagalba, kurios jiems gali prireikti įgyvendinant savo teisinį veiksnumą.

4. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, užtikrina, kad visos priemonės, susijusios su teisinio veiksnio įgyvendinimu, suteiktų atitinkamas ir veiksmingas garantijas, siekiant užkirsti kelią piktnaudžiavimui pagal tarptautinę žmogaus teisių teisę. Tokios garantijos privalo užtikrinti, kad priemonėmis, susijusiomis su teisinio veiksnio įgyvendinimu, būtų paisoma asmens teisių, valios ir pageidavimų, dėl jų neatsirastų interesų konfliktas ir nebūtų piktnaudžiuojama įtaka, kad jos būtų proporcingos ir pritaikytos su asmeniu susijusioms aplinkybėms, būtų taikomos kuo trumpesnę laiką ir kad jas reguliariai peržiūrėtų kompetentinga, nepriklausoma ir nešališka institucija ar teismas. Garantijos turi būti proporcingos tokių priemonių įtakos asmens teisėms ir interesams mastui.

5. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, laikydamosi šio straipsnio nuostatų, imasi visų atitinkamų ir veiksmingų priemonių, kad užtikrintų neįgaliųjų lygias teises nuosavybės teise turėti turtą ar jį paveldėti, tvarkyti savo finansinius reikalus ir turėti vienodas galimybes su kitais asmenimis gauti banko paskolas, hipotekos ir kitokių formų finansinius kreditus, ir užtikrina, kad iš neįgaliųjų nebūtų savavališkai atimama jų nuosavybė.“

13 straipsnis **Teisė į teisingumą**

„1. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, užtikrina veiksmingą neįgaliųjų teisę į teisingumą lygiai su kitais asmenimis, įskaitant procesinių ir pagal amžių tinkamų sąlygų sudarymą, kad neįgaliesiems būtų užtikrinta galimybė kaip tiesioginiams ir netiesioginiams dalyviams, ir kaip liudytojams, veiksmingai dalyvauti visuose teisiniuose procesiniuose santykiuose, įskaitant ikiteisminį tyrimą ir kitus ikiteisminius ginčų nagrinėjimo etapus.

2. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, siekdamos padėti užtikrinti neįgaliesiems veiksmingą teisę į teisingumą, remia atitinkamą teisingumo įgyvendinimo ir užtikrinimo sistemos darbuotojų, įskaitant policijos ir kalėjimų darbuotojus, mokymą.“

TEISĖ

I. TARIAMAS KONVENCIJOS 6 STRAIPSNIO 1 DALIES PAŽEIDIMAS

70. Nesiremdamas jokia konkrečia Konvencijos nuostata, pareiškėjas skundėsi, kad jo pripažinimo neveiksmiu procesas buvo neteisingas.

71. Teismas mano, kad pareiškėjo skundas patenka į Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, kurioje nustatyta: .

„Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų <...> klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą <...> teisingai išnagrinėtų <...> teismas <...>“.

A. Priimtinumai

1. Šalių teiginiai

a) Vyriausybė

i) Šešių mėnesių taisyklė

72. Vyriausybė visų pirma atkreipė dėmesį, kad sprendimas pripažinti pareiškėją neveiksniu buvo priimtas 2007 m. sausio 31 d. Tačiau savo peticiją Teismui pareiškėjas pateikė tik 2008 m. kovo 28 d., t. y. praėjus beveik metams ir dviem mėnesiams. Vyriausybė pripažino, kad neturėjo informacijos apie tai, ar pareiškėjui buvo įteiktas sprendimas dėl jo pripažinimo neveiksniu ir kada tai buvo padaryta. Darytina tik prielaida, kad apie sprendimą jį informavo motina, kuri vėliau buvo paskirta jo globėja. Bet kokių atveju, buvo visiškai akivaizdu, kad 2007 m. kovo 9 d. apie sprendimą pareiškėjas jau žinojo, nes jis pats jį paminėjo 2008 m. lapkričio 26 d. pateiktame prašyme suteikti teisinę pagalbą (žr. šio sprendimo 24 punktą). Remdamasi pareiškėjo medicinos dokumentų išrašu (žr. šio sprendimo 22 punktą), Vyriausybė tvirtino, kad 2007 m. kovo 15 d. pareiškėją gydęs gydytojas jam įteikė 2007 m. kovo 13 d. Šiaulių apylinkės teismo nutarties, kurioje buvo aiškiai nurodyta, kad Akmenės rajono apylinkės teismas 2007 m. sausio 31 d. jį pripažino neveiksniu, nuorašą. Todėl, Vyriausybės nuomone, šešių mėnesių terminas prasidėjo ne vėliau kaip 2007 m. kovo 15 d. Vyriausybė taip pat atkreipė dėmesį į pareiškėjo laišką Akmenės rajono apylinkės teismui, kuriame jis teigia susipažinęs su prokuroro prašymu pripažinti jį neveiksniu (žr. šio sprendimo 18 punktą). Tačiau beveik pusantrų metų pareiškėjas nesiėmė jokių veiksmų nei nacionaliniu, nei tarptautiniu lygiu. Be to, Vyriausybės nuomone, tariamas pareiškėjo teisių pažeidimas nelaikytinas tęstiniu.

ii) Dėl vidaus teisinės gynybos priemonių panaudojimo

73. Vyriausybė taip pat teigė, kad pareiškėjas nepanaudojo esamų vidaus teisinės gynybos priemonių. Visų pirma, pareiškėjas praleido 30 dienų terminą, per kurį galėjo apskusti Akmenės rajono apylinkės teismo 2007 m. sausio 31 d. sprendimą, taip pat praleido šešių mėnesių terminą, per kurį terminas skundai pateikti galėjo būti pratęstas, jei būtų buvę svarbių priežasčių, pateisinančių 30 dienų termino praleidimą (žr. šio sprendimo 67 punktą). Be to, jis nenurodė jokių svarbių priežasčių, dėl ko minėti terminai buvo praleisti. Todėl Teisinės pagalbos tarnyba pagrįstai konstatavo, kad sprendimo dėl pareiškėjo pripažinimo neveiksniu apskundimas buvo neperspektyvus. Be to, Vyriausybė atkreipė dėmesį, kad savo teisinės pagalbos prašyme pareiškėjas Teisinės pagalbos tarnybos prašė apskusti minėtą sprendimą dėl neveiknumo ir prašė teismo pratęsti praleistą terminą skundai pateikti. Vis dėlto pareiškėjas neprašė kitos teisinės galimybės –

civilinio proceso dėl jo neveiksnumo atnaujinimo (žr. šio sprendimo 67 punktą). Galiausiai, jis neapskundė Teisinės pagalbos tarnybos atsisakymo suteikti jam pagalbą administracine tvarka.

b) Pareiškėjas

74. Pareiškėjas teigė, kad nei apie 2007 m. sausio 31 d. sprendimą dėl jo neveiksnumo, nei apie 2007 m. kovo 6 d. nutartį, kuria jo motina paskirta jo globėja, jis nežinojo, nes tuose teismo procesuose nedalyvavo. Pareiškėjas pripažįsta, kad 2007 m. kovo 9 d., kai jis buvo hospitalizuotas į Šiaulių psichiatrijos ligoninę, gydytojas jam minėtus du sprendimus „parodė“. Iki tol niekas jo nebuvo informavęs apie teismo procesus dėl jo pripažinimo neveiksniu. Jis pats nedalyvavo nė viename posėdyje ir net nežinojo, kada jie vyko.

75. Galiausiai pareiškėjas nurodė, kad jo motina atsisakė pateikti jam sprendimus ir kad 2008 m. gruodžio 16 d. Akmenės rajono apylinkės teismas atsisakė pateikti jam sprendimo, kuriuo jis pripažintas neveiksniu, nuorašą. Pareiškėjas taip pat pažymėjo, kad 2008 m. gruodžio 31 d. Teisinės pagalbos tarnyba atmetė jo prašymą suteikti teisinę pagalbą procese dėl jo pripažinimo neveiksniu.

2. Teismo vertinimas

i) Šešių mėnesių taisyklė

76. Teismas primena, kad šešių mėnesių taisyklė yra savarankiška taisyklė, aiškintina ir taikytina pagal kiekvienos konkrečios bylos faktines aplinkybes, siekiant užtikrinti galimybę veiksmingai pasinaudoti teise teikti individualias peticijas (žr., be daugelio kitų, *Büyükdag v. Turkey* (dec.), no. 28340/95, 2000-04-06; *Fernández-Molina González and Others v. Spain* (dec.), nos. 64359/01 ir kt., ECHR 2002 IX (ištraukos); ir *Zakrzewska v. Poland*, no. 49927/06, § 55, 2008-12-16). Nors atsižvelgti į nacionalinę teisę bei praktiką svarbu, tai neatlieka lemiamo vaidmens nustatant, kada prasidėjo šešių mėnesių laikotarpis (žr. *Sabri Güneş v. Turkey* [GC], no. 27396/06, §§ 52 ir 55, 2012-06-29).

77. Teismas pažymi, kad šešių mėnesių laikotarpis negali prasidėti anksčiau, nei pareiškėjas įgyja tinkamų ir pakankamų žinių apie galutinį nacionalinio teismo sprendimą. Be to, būtent valstybė, tvirtinanti, kad šešių mėnesių terminas buvo praleistas, turi įrodyti, kada pareiškėjas sužinojo apie sprendimą (žr. *Baghli v. France*, no. 34374/97, § 31, ECHR 1999-VIII, ir naujesnį sprendimą *Sgaibă v. Romania* (dec.), no. 6005/05, § 25, 2015-01-27).

78. Šioje byloje Teismas visų pirma atkreipia dėmesį į tai, kad Vyriausybė neneigė, jog Akmenės rajono apylinkės teismo sprendimas niekada nebuvo įteiktas pareiškėjui, tačiau tvirtino, kad jis buvo nusiųstas pareiškėjo motinai. Kad ir kaip būtų, konkrečiomis šios bylos aplinkybėmis nepakako to, kad

sprendimas buvo įteiktas pareiškėjo motinai, nes būtent jos iniciatyva pareiškėjas ir buvo pripažintas neveiksniu. Be to, turint omenyje, kad 2007 m. sausio 31 d. sprendimas niekada nebuvo apskūstas, akivaizdu, kad motina su juo sutiko.

79. Teismas negali nepastebėti pareiškėjo teiginio, jog Akmenės rajono apylinkės teismo 2007 m. sausio 31 d. sprendimas dėl jo pripažinimo neveiksniu ir kovo 6 d. nutartis dėl globėjo paskyrimo jam buvo „parodyti“ 2007 m. kovo 9 d., kai jis buvo paguldytas į Šiaulių psichiatrijos ligoninę (žr. šio sprendimo 24 ir 74 punktus). Vis dėlto bylos medžiagoje nėra duomenų, kad minėti du sprendimai buvo faktiškai jam įteikti. Be to, nebūtų nepagrįsta teigti, kad dėl psichikos ligos, kuri tuo metu buvo labai paastrėjusi, jam galėjo būti sunku tuos sprendimus suprasti (žr. šio sprendimo 20 punktą). Teismas atidžiai peržiūrėjo ir pareiškėjo medicinos dokumentus, kuriais remiasi Vyriausybė. Tačiau šiuose dokumentuose Teismas nerado požymių, kad bent vienas iš minėtų sprendimų 2007 m. kovo 15 d. buvo įteiktas pareiškėjui (žr. šio sprendimo 22 punktą).

80. Galiausiai Teismas, viena vertus, remiasi nusistovėjusia savo praktika, pagal kurią pareiškėjas privalo dėti pastangas gauti sprendimo nuorašą iš teismo kanceliarijos (žr. *Mitlik Ölmez and Yıldız Ölmez v. Turkey* (dec.), no. 39464/98, 2005-02-01). Kita vertus, nors ir pripažindamas, kad JT Neįgalųjų teisių konvencija bylai reikšmingu metu Lietuvoje dar nebuvo įsigaliojusi, Teismas vis dėlto pabrėžia valstybės pareigą padėti užtikrinti, kad neįgalieji galėtų veiksmingai pasinaudoti teise į teisingumą (žr. Konvencijos 13 straipsnį, cituojamą šio sprendimo 69 punkte). Todėl jį pribloškė Akmenės rajono apylinkės teismo 2008 m. lapkričio 16 d. laiškas pareiškėjui, kuriuo jis buvo informuotas, kad sprendimai dėl jo pripažinimo neveiksniu ir globos jam nebus pateikti (žr. šio sprendimo 29 punktą). Akivaizdu, kad jie pareiškėjui nebuvo bereikšmiai ir kad jų turinys nekėlė jam jokio pavojaus (žr., *mutatis mutandis*, Rekomendacijos Nr. R(99)4 11 principą, cituojamą šio sprendimo 68 punkte).

81. Tokiomis aplinkybėmis ir nesant jokių nepaneigiamų įrodymų, kad pareiškėjo tariamai turėtos žinios apie Akmenės rajono apylinkės teismo sprendimą dėl jo veiksnio panaikinimo buvo tinkamos ir pakankamos (žr. *Papachelas v. Greece* [GC], no. 31423/96, § 30, ECHR 1999-II), Vyriausybės pirminis prieštaravimas, kad peticija pateikta pasibaigus šešių mėnesių laikotarpiui, turi būti atmestas.

b) Teisinės gynybos priemonių panaudojimas

82. Konkrečiomis šios bylos aplinkybėmis Teismas mano, kad Vyriausybės argumentai dėl to, kad pareiškėjas nepanaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių iš esmės yra susiję su pareiškėjo skundu, jog nagrinėjant bylą dėl jo veiksnio jam nebuvo užtikrinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. Todėl šie prieštaravimai turėtų būti įtraukti į bylos nagrinėjimą iš esmės.

c) Išvada

83. Teismas taip pat konstatuoja, kad šis skundas nėra iš esmės nepagrįstas pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies a punktą. Taip pat pažymi, kad jis nėra nepriimtinas kokių nors kitu pagrindu. Todėl jį reikia pripažinti priimtiniu.

B. Esmė*1. Šalių teiginiai***a) Pareiškėjas**

84. Pareiškėjas skundėsi, kad nebuvo pakankamai įtrauktas į bylos dėl jo pripažinimo neveiksniu nagrinėjimą. Išnagrinėjus minėtą bylą, iš jo buvo atimtos visos „žmogaus ir civilinės“ teisės ir, pareiškėjo žodžiais tariant, jis neteko teisės kokiais nors pagrindais kreiptis į teismą. Be to, pareiškėjas skundėsi nesulaukęs pagalbos nei iš Akmenės rajono apylinkės teismo, kuris atsisakė jam pateikti sprendimo dėl neveiksnumo nuorašą, nei iš Teisinės pagalbos tarnybos, kuri nepadėjo jam siekti pripažinimo veiksniu. Kitas pavyzdys, kaip pareiškėjui nebuvo užtikrinta teisė į teisingumą, buvo jo priverstinis hospitalizavimas 2007 m. kovo 13 d., kai per tos pačios dienos posėdį Šiaulių apylinkės teisme jam „atstovavo“ advokatas, su kurio jis niekada nebuvo susitikęs. Pareiškėjas tvirtino, kad advokatas iš tikrųjų atstovavo Šiaulių psichiatrijos ligoninės, kuri anksčiau tą dieną paprašė Teisinės pagalbos tarnybos skirti advokatą, interesams. Šiaulių psichiatrijos ligoninėje nebuvo tokios praktikos, kad ten gydomas asmuo turėtų jo interesams atstovaujantį advokatą.

b) Vyriausybė

85. Vyriausybė tvirtino, kad byla dėl pareiškėjo pripažinimo neveiksniu Akmenės rajono apylinkės teisme išnagrinėta teisingai. Teismas pirmiausia paskyrė teismo medicinos ekspertą, kad išsiaiškintų, ar pareiškėjo psichikos būklė leidžia jam dalyvauti teismo posėdyje. Nors ekspertų atsakymas buvo neigiamas, teismas pabandė užtikrinti pareiškėjo dalyvavimą posėdyje įteikiant jam šaukimą. Keturi bandymai įteikti pareiškėjui šaukimą buvo nesėkmingi, nes jis neatidarė savo buto durų.

86. Vyriausybė taip pat teigė, kad proceso dėl pareiškėjo pripažinimo neveiksniu tikslas buvo apsaugoti jo interesus, nes jam reikėjo nuolatinės kitų asmenų priežiūros ir pagalbos. Todėl 2007 m. sausio 31 d. posėdyje dalyvavo jo motina bei prokuroras, gynęs viešąjį interesą, o socialinės tarnybos pritarė pasiūlymui pripažinti pareiškėją neveiksniu ir paprašė teismo nagrinėti bylą joms nedalyvaujant. Pareiškėjo motina buvo apklausta, apibūdino pareiškėjo sveikatos būklę ir išreiškė susirūpinimą dėl pavojaus jo gyvybei. Šiuo atžvilgiu Vyriausybė dar pažymėjo, kad pagal Civilinio proceso kodekso 464

straipsnį teismas turėjo teisę nagrinėti bylą asmeniui, kurį prašoma pripažinti neveiksniu, nedalyvaujant, jei jo dalyvavimas neįmanomas dėl objektyvių priežasčių (žr. šio sprendimo 34 punktą *in fine*).

87. Vyriausybė pripažino, kad Teisinės pagalbos tarnybos atsisakė suteikti nemokamą teisinę pagalbą pareiškėjui, pageidavusiam apskusti 2007 m. sausio 31 d. ir kovo 6 d. sprendimus. Tačiau tam buvo rimtų priežasčių (žr. šio sprendimo 73 punktą). Galiausiai, Vyriausybė neturėjo informacijos apie kokį nors pareiškėjo ir jo motinos interesų konfliktą.

2. Teismo vertinimas

a) Bendrieji principai

88. Daugumoje anksčiau Teismo nagrinėtų bylų dėl sutrikusios psichikos asmenų nacionaliniai procesai buvo susiję su jų sulaikymu, todėl bylos buvo nagrinėjamos remiantis Konvencijos 5 straipsniu. Tačiau Teismas nuosekliai laikosi pozicijos, kad Konvencijos 5 straipsnio 1 ir 4 dalyse numatytos „procesinės“ garantijos yra labai panašios į Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje numatytas garantijas (žr. *Stanev v. Bulgaria* [GC], no. 36760/06, § 232, ECHR 2012 ir nurodytą Teismo praktiką). Todėl, sprenddamas, ar šiuo atveju prašymas peržiūrėti nutartį skirti globą buvo išnagrinėtas „teisingai“, Teismas vadovausis, *mutatis mutandis*, savo praktika pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies e punktą ir 5 straipsnio 4 punktą (žr. *D.D. v. Lithuania*, no. 13469/06, § 116, 2012-02-14).

89. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies požiūriu Teismas pripažįsta, kad bylose dėl psichikos liga sergančių žmonių nacionaliniai teismai turėtų turėti tam tikrą vertinimo laisvę. Todėl, pavyzdžiui, jie gali nustatyti tam tikrą procedūrinę tvarką, kad užtikrintų tinkamą teisingumo vykdymą, suinteresuoto asmens sveikatos apsaugą ir pan. (žr. *Shtukaturov v. Russia*, no. 44009/05, § 68, ECHR 2008).

90. Teismas pripažįsta, kad gali būti atvejų, kai neveiksniu pripažintas asmuo visiškai nesugeba nuosekliai išreikšti savo pozicijos. Tačiau Teismas mano, kad dažnai pats faktas, kad asmeniui reikalinga globa, nes jis negali savimi pasirūpinti, dar nereiškia, kad jis nesugebės pareikšti savo nuomonės dėl susidariusios padėties. Tokiais atvejais labai svarbu, kad suinteresuotas asmuo turėtų galimybę kreiptis į teismą, kur jis būtų išklaustytas arba asmeniškai arba, jei reikia, taikant vieną ar kitą atstovavimo formą. Psichikos sutrikimas gal lemti šios teisės įgyvendinimo būdo apribojimus ar pakeitimą, bet negali pateisinti šios teisės suvaržymo iš esmės, išskyrus itin išskirtinėmis aplinkybėmis, minėtomis pirmiau. Išties, specialios procesinės apsaugos priemonės gali būti pateisinamos, siekiant apsaugoti asmenų, kurie dėl psichikos sutrikimų iš dalies nebegali veikti savo vardu, interesus (žr. *D. D. v. Lithuania*, minėtas pirmiau, § 118).

91. Be to, Teismas primena, kad svarbu užtikrinti tinkamą teisingumo vykdymą ir kad civilinės bylos šalims turi būti suteikta galimybė veiksmingai

dalyvauti procese, taip pat ir teikiant įrodymus savo reikalavimams pagrįsti. Šiuo atveju, kaip ir nagrinėjant kitus 6 straipsnio aspektus, svarstomų pareiškėjo interesų svarba turės reikšmės vertinant proceso tinkamumą ir teisingumą (žr. *P., C. and S. v. the United Kingdom*, no. 56547/00, § 91, ECHR 2002-VI).

b) Taikymas šioje byloje

92. Teismas pirmiausia kreipia dėmesį į tai, ar pareiškėjas žinojo apie procesą dėl jo pripažinimo neveiksniu, kad galėtų veiksmingai jame dalyvauti. Vertindamas procesą chronologine tvarka, Teismas pažymi, kad 2007 m. sausio 8 d. medicinos eksperto pažymoje nėra nieko, kas leistų daryti išvadą, kad pareiškėjas, kuris nuo 1990 m. nuolat lankydavosi pas psichiatrus, per tąkart atliktą sveikatos patikrinimą būtų buvęs aiškiai informuotas, jog buvo sprendžiamas jo veiksnio klausimas (žr. šio sprendimo 13 punktą; taip pat žr. *Shtukurov*, minėtas pirmiau, §§ 15 ir 69).

93. Teismas taip pat atsižvelgia į tai, kad Akmenės rajono apylinkės teismas savo iniciatyva bandė informuoti pareiškėją apie procesą, tačiau sausio 23, 24, 25 ir 30 d. šaukimo įteikti nepavyko, nes pareiškėjas neatidarė savo buto durų (žr. šio sprendimo 15 punktą). Be to, Teismas pripažįsta, kad pareiškėjas turėjo sužinoti apie procesą dėl neveiksnumo bent 2007 m. sausio 30 d., kai, jo paties žodžiais tariant, jis rado prokuroro prašymą pripažinti jį neveiksniu (žr. šio sprendimo 18 punktą). Kad ir kaip būtų, Akmenės rajono apylinkės teismas priėmė sprendimą jau kitą dieną, ir nėra jokių požymių, kad teismas būtų kaip nors sureagavęs į 2007 m. vasario 5 d. pareiškėjo rašytinį prašymą. Todėl Teismas daro išvadą, kad pareiškėjas jokia forma nedalyvavo 2007 m. sausio 31 d. posėdyje Akmenės rajono apylinkės teisme. Belieka išsiaiškinti, ar šios bylos aplinkybėmis tai suderinama su Konvencijos 6 straipsniu.

94. Vyriausybė tvirtino, kad nacionalinio teismo teisėjo sprendimai buvo teisėti nacionalinės teisės požiūriu. Tačiau skundo esmė yra ne teisėtumas pagal nacionalinę teisę, bet proceso „teisingumas“ iš Konvencijos ir Teismo praktikos perspektyvos.

95. Kai kuriose ankstesnėse bylose (dėl priverstinio laikymo psichiatrijos ligoninėje) Teismas patvirtino, kad sutrikusios psichikos asmuo turi būti išklaustas arba asmeniškai, arba, jei reikia, taikant vieną ar kitą atstovavimo formą (žr. pavyzdžiui, *Winterwerp v. the Netherlands*, 1979-10-24, § 60, Series A no. 33). Byloje *Winterwerp* buvo nagrinėjamas pareiškėjo laisvės klausimas. Tačiau šioje byloje proceso rezultatas buvo bent jau pareiškėjui tiek pat svarbus: buvo sprendžiama dėl jo savarankiškumo beveik visose gyvenimo srityse (žr. šio sprendimo 119 punktą).

96. Pareiškėjas išties jau nuo seno turėjo psichikos sutrikimų. Vis dėlto iš bylos medžiagos matyti, kad nepaisant psichikos ligos jis buvo gana savarankiškas. Iš tikrųjų, nors ir būta bandymų nusižudyti 2004 m. ir 2006 m., daugiausia jis gyveno vienas ir, atrodo, sugebėdavo savimi

pasirūpinti. Be to, Teismas pažymi, kad pareiškėjui byloje teko dvigubas vaidmuo: tuo pat metu jis buvo ir suinteresuotas asmuo, ir pagrindinis teismo tyrimo objektas. Todėl jo dalyvavimas buvo būtinas ne tik tam, kad jis galėtų išdėstyti savo argumentus, bet ir tam, kad teisėjas galėtų bent trumpam užmegzti su juo vizualinį kontaktą, o geriausia – jį apklausti, kad susidarytų asmeninę nuomonę apie jo psichinę būklę (žr. *Shtukaturov*, minėtas pirmiau, § 72). Atsižvelgiant į tai, kad galima išvada dėl pareiškėjo psichikos sutrikimo iš esmės buvo pagrįsta jo asmenybe, jo pasisakymai būtų sudarę svarbią jo argumentacijos dalį (žr. *D. D. v. Lithuania.*, minėtas pirmiau, § 120, ir Europos Tarybos rekomendacijos Nr. R (99)4 13 principą).

97. Teismas jau pripažino, kad Akmenės rajono apylinkės teismas dėjo pastangas įteikti pareiškėjui šaukimą į teismą (žr. šio sprendimo 93 punktą). Kadangi pastangos užtikrinti pareiškėjo atvykimą nusiunčiant šaukimą jo adresu nepasiekė tikslo dėl priežasčių, kurių apylinkės teismas negalėjo kontroliuoti, belieka išsiaiškinti, ar pareiškėjo nedalyvavimą buvo galima kompensuoti kitomis priemonėmis arba kokios nors formos atstovavimu.

98. Teismas aptarė Vyriausybės argumentą, kad pareiškėjo motina ir prokuroras dalyvavo 2007 m. sausio 31 d. posėdyje nagrinėjant bylą iš esmės. Vis dėlto, neabejodamas jų gerais ketinimais, Teismas nemano, kad jų dalyvavimas išties reiškę, kad procese buvo užtikrintas rungimosi principas. Iš tikrųjų, prokurorui atliekant viešojo intereso gynėjo funkciją, posėdyje nebuvo jokio asmens, kuris būtų galėjęs pareiškėjo vardu paneigti jo motinos ar prokuroro argumentus bei išvadas. Teismo nuomone, atsižvelgiant į proceso teisingumo principą (žr. šio sprendimo 68 punkte pateiktą 7 principą), Akmenės rajono socialinės paramos skyriui reikėjo daugiau dėmesio skirti pareiškėjo bylos esmei. Tačiau jų dalyvavimas apsiribojo tuo, kad jos tiesiog pareiškė, jog „sutinka“ su Akmenės rajono apylinkės teismui pateiktu prokurorų prašymu (žr. šio sprendimo 14 punktą), bet nepateikė išsamesnio ar visapusiško atsakymo. Šiuo atžvilgiu Teismas norėtų atkreipti ypatingą dėmesį į naujus Lietuvos teisės aktus, kuriais socialiniai darbuotojai įpareigojami pateikti, atrodo, labai konkrečią išvadą apie asmens gebėjimą ar negebėjimą veikti konkrečiose srityse (žr. šio sprendimo 55 punktą). Teismas taip pat pažymi, kad 2015 m. pakeitus teisės aktus Lietuvos teisėje atsirado Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisija (žr. šio sprendimo 52 punktą), kuriai suteiktas labai konkretus neįgalių asmenų stebėjimo vaidmuo siekiant apsaugoti jų teises; taigi dabartinė teisinė sistema iš esmės skiriasi nuo tos, kuri buvo 2007 m., kai pareiškėjo byla buvo nagrinėjama Akmenės rajono apylinkės teisme. Atsižvelgdamas į tai, kad pareiškėjo byloje socialinės tarnybos neatliko jokio reikšmingo vaidmens, ypač turint omenyje aiškius Europos standartus, kurie 2007 m. jau galiojo ir kurie paskatino pakeisti Lietuvos teisės aktus, kad būtų ištaisyti bylai reikšmingu metu galiojusių teisės aktų trūkumai (žr. šio sprendimo 44, 68 ir 69 punktus), Teismas daro išvadą, kad pareiškėjo interesams Akmenės rajono apylinkės

teisme nebuvo atstovaujama jokia forma ir teisingas procesas nebuvo užtikrintas.

99. Be to, iš Akmenės rajono apylinkės teismo 2007 m. sausio 31 d. sprendimo galima spręsti, kad teismas jį priėmė remdamasis vien psichiatro pažyma, neišskvietus ir neapklausus ją parengusio medicinos eksperto (žr. *D. D. v. Lithuania*, minėtas pirmiau, § 120). Taip pat pažymėtina, jog medicinos eksperto išvada, kad pareiškėjas nesugebėjo savimi pasirūpinti, atrodo, buvo pagrįsta tik pareiškėjo motinos liudijimu, neturint jokių įrodymų, kad šias aplinkybes būtų patvirtinusios pačios valstybės ar savivaldybės institucijos. Be to, Teismas atkreipia dėmesį, kad Akmenės rajono apylinkės teismas neapklausė jokių kitų liudytojų, kad būtų surinkta daugiau informacijos apie pareiškėjo sveikatos būklę (žr. šio sprendimo 62 punktą).

100. Galiausiai Teismas pažymi, kad jis privalo visada vertinti procesą kaip visumą įskaitant ir apeliacinio teismo sprendimą (žr. *C.G. v. the United Kingdom*, no. 43373/98, § 35, 2001-12-19). Jis taip pat mano, kad principas, jog pažeidžiamų asmenų teisių apsaugai skirtinas ypatingas dėmesys, galioja ir apeliaciniame procese. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas akivaizdžiai palaiko požiūrį, kad neįgalių asmenų teisės turi būti užtikrintos visuose bylos nagrinėjimo teisme etapuose (žr. šio sprendimo 65 punktą). Teismas taip pat yra konstatavęs, kad teisė kreiptis į teismą su prašymu peržiūrėti sprendimą, kuriuo asmuo pripažintas neveiksniu, yra viena iš svarbiausių suinteresuoto asmens teisių (žr. *Kędzior v. Poland*, no. 45026/07, § 89, 2012-10-16).

101. Šioje byloje Teismas pažymi, kad pareiškėjas kreipėsi į Teisinės pagalbos tarnybą prašydamas apskūsti sprendimą, kuriuo jis pripažintas neveiksniu, ir nutartį paskirti globėją. Teismas pakartoja savo ankstesnę išvadą, kad 2007 m. sausio 31 d. sprendimas niekada nebuvo įteiktas pareiškėjui (žr. šio sprendimo 79–81 punktus). Todėl jo negalima kaltinti, kad minėto sprendimo neapskundė per 30 dienų ir kad per šešis mėnesius nuo sprendimo, kuriuo jis pripažintas neveiksniu, priėmimo dienos pateikė prašymą minėtą terminą pratęsti. Šiuo atžvilgiu svarbu ir tai, kad laikotarpiu nuo 2007 m. kovo 9 d. iki birželio 22 d. pareiškėjas gulėjo Šiaulių psichiatrijos ligoninėje, kur neturėjo galimybės pasinaudoti advokato paslaugomis – to Vyriausybė neginčija. Tokiomis aplinkybėmis, nors ir pripažįstant, kad 2008 m. lapkričio 26 d., kai pareiškėjas kreipėsi į Teisinės pagalbos tarnybą, ir 30-ies dienų, ir šešių mėnesių terminai jau buvo pasibaigę, Teismui belieka konstatuoti, kad Teisinės pagalbos tarnybos atsakymas tebuvo formalus ir susijęs tik su terminais, kurių, jos manymu, pareiškėjas turėjo laikytis (žr. šio sprendimo 25 ir 26 punktus; taip pat žr. šio sprendimo 73 punktą dėl Vyriausybės užuominos, kad pareiškėjas teoriškai galėjo pasinaudoti dar viena teisine galimybe).

102. Teismas primena, kad pareiškėjas sirgo psichikos liga, o tai reiškia, jog valstybė turėjo imtis priemonių, kad padėtų užtikrinti jam veiksmingą teisę į teisingumą (žr. JT Neįgaliųjų teisių konvencijos 13 straipsnį, šio

sprendimo 69 punktą). Todėl ir, atsižvelgiant į nagrinėjamų teisinių klausimų sudėtingumą, Teismas negali pritarti Vyriausybės nuomonei, kad kreipdamasis į Teisinės pagalbos tarnybą pareiškėjas turėjo nurodyti ne tik prašymą pratęsti terminą 2007 m. sausio 31 d. sprendimui apskūsti, bet ir prašymą atnaujinti civilinį procesą kaip tinkamą teisinę priemonę, o faktiškai jis tik paprašė pratęsti terminą (žr. šio sprendimo 24 ir 73 punktus). Reikalauti, kad pareiškėjas taip išmanytų teisę, būtų tiesiog neproporcinga. Teismas atsižvelgia ir į tai, kad byloje reikšmingu laikotarpiu pareiškėjas, jau pripažintas neveiksniu, neturėjo teisinio subjektiškumo, taigi negalėjo pats kreiptis į teismą ir apskūsti Teisinės pagalbos tarnybos. Remdamasis išdėstytais argumentais, Teismas atmeta Vyriausybės pirminį prieštaravimą dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo (žr. šio sprendimo 73 punktą).

103. Vertinant teisinės pagalbos, kurią pareiškėjui suteikė Lietuvos institucijos, kokybę, Teismas galiausiai atsižvelgia į pareiškėjo teiginį, kad nagrinėjant bylą dėl jo priverstinio hospitalizavimo Teisinės pagalbos tarnybos paskirtas advokatas jam „atstovavo“ su juo net nesusitikęs ir nepasikalbėjęs (žr. šio sprendimo 21 ir 84 punktus). Vis dėlto Teismas atkreipia dėmesį į teisės aktų pakeitimus, kurie padės išvengti tokios praktikos ateityje. Atitinkamai nuo 2016 m. sausio 1 d. Teisinės pagalbos tarnyba įstatymu įpareigota suteikti patalpas, kuriose pacientai galėtų bendrauti su savo advokatais (žr. šio sprendimo 59 punktą), o tai, atrodo, ypač svarbu, kai asmuo yra laikomas izoliuotas psichiatrijos ligoninėje, kaip ir buvo šioje byloje.

104. Atsižvelgdamas į išdėstytus argumentus, Teismas konstatuoja, kad bylai reikšmingu laikotarpiu galiojusi tokių asmenų, kaip pareiškėjas, pripažinimo neveiksniais sistema neužtikrino tinkamos apsaugos. Prie šio klausimo Teismas dar sugrįš nagrinėdamas pareiškėjo skundą pagal Konvencijos 8 straipsnį.

105. Be to, Teismas daro išvadą, kad pareiškėjui nebuvo suteikta aiški, praktiška ir veiksminga galimybė kreiptis į teismą dėl jo pripažinimo neveiksniu proceso, o ypač dėl jo prašymo grąžinti jam teisinį veiksnumą (žr. *Kędzior*, minėtas pirmiau, § 90). Taigi konstatuotinas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas.

II. TARIAMAS KONVENCIJOS 8 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

106. Pareiškėjas skundėsi, kad panaikindamos jo teisinį veiksnumą valdžios institucijos atėmė iš jo teisę į privatų gyvenimą.

107. Teismas mano, kad šis skundas nagrinėtinas pagal Konvencijos 8 straipsnį, kuriame nustatyta:

„1. Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus <...> gyvenimas <...>.

2. Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesais, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.“

A. Šalių teiginiai

108. Pareiškėjas tvirtino, kad jis yra sąžiningas, gyvena normalų gyvenimą vienas ir tinkamai savimi rūpinasi. Nepaisant to, pripažinus jį neveiksniu iš jo faktiškai buvo atimta teisė dalyvauti bendruomenės gyvenime ir palaikyti santykius su jo pasirinktais žmonėmis. Jis negalėjo susirasti darbo, dalyvauti rinkimuose, susituokti, sudaryti teisinių sandorių ar net testamentą. Jo padėtį dar blogino tai, kad pagal Civilinio kodekso 2.10 straipsnį prašymą pripažinti asmenį veiksniumi galėjo paduoti tik asmens šeimos nariai, globos institucija ar prokuroras. Tačiau jam buvo užkirstas kelias tiesiogiai kreiptis į teismą dėl veiksnumo atkūrimo. Neveiksniu pripažintas asmuo turėjo pasikliauti kitų žmonių gera valia, o ne tokiais objektyviais veiksniais, kaip sveikatos pagerėjimas. Pareiškėjo atveju tai buvo neįmanoma, nes jo motina laikė jį psichiškai nesveiku, nors jis buvo sveikas.

109. Vyriausybė pripažino, kad pareiškėjo pripažinimas neveiksniu prilygo jo teisės į privatų gyvenimą apribojimui. Tačiau šis apribojimas buvo pagrįstas nacionaline teise ir juo buvo siekiama apginti pareiškėjo interesus. Galiausiai, ir atsižvelgiant, į tai, kad jo psichikos liga pablogėjo taip, kad jis tapo pavojingas pats sau – tai patvirtina jo bandymai nusižudyti – šis apribojimas buvo būtinas ir proporcingas.

110. Vyriausybė teikė reikšmės ir tam, kad Akmenės rajono apylinkės teismo sprendimas pripažinti pareiškėją neveiksniu buvo pagrįstas jo sveikatos būkle. Tačiau, vadovaujantis Civilinio proceso kodekso 469 straipsniu, asmens sveikatai labai pagerėjus veiksnumo klausimas gali būti nagrinėjamas iš naujo. Remiantis nusistovėjusia teismų praktika, asmuo pats gali inicijuoti savo veiksnumo pripažinimo peržiūrėjimą, kreipdamasis į savo globėją, globos instituciją ar prokurorą su prašymu pradėti jo statuso pakeitimo procesą. Jis taip pat gali pats pateikti prašymą dėl „antrinės“ teisinės pagalbos. Vis dėlto Vyriausybė neturėjo informacijos apie tai, ar pareiškėjas buvo kada nors skundęsis savo ir motinos interesų konfliktu.

B. Teismo vertinimas

1. Priimtinumas

111. Teismas yra konstatavęs, kad asmens pripažinimas neveiksniu neabejotinai yra sunkus 8 straipsnyje užtikrintos teisės į privataus gyvenimo gerbimą apribojimas (žr., pavyzdžiui, *Matter v. Slovakia*, no. 31534/96, § 68,

1999-07-05). Jis primena, kad 8 straipsniu asmeniui užtikrinama tam tikra erdvė, kurioje jis gali nevaržomai siekti savo asmenybės tobulėjimo ir realizacijos (žr. *Smirnova v. Russia*, nos. 46133/99 ir 48183/99, § 95, ECHR 2003-IX (ištraukos)). Vyriausybė neginčijo, kad Akmenės rajono apylinkės teismo 2007 m. sausio 31 d. sprendimu iš pareiškėjo buvo atimta teisė veikti nepriklausomai beveik visose gyvenimo srityse: tuo metu jis nebegalėjo pats pirkti ar parduoti nuosavybės, dirbti, pasirinkti gyvenamosios vietos, susituokti ar kreiptis į teismą Lietuvoje. Todėl Teismui belieka konstatuoti, kad veiksnio atėmimas prilygo jo teisės į privataus gyvenimo gerbimą apribojimui (žr. *Shtukurov*, minėtas pirmiau, § 83).

112. Teismas taip pat pažymi, kad šis skundas nėra aiškiai nepagrįstas Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies požiūriu, taip pat jis nėra nepriimtinas kitais pagrindais. Todėl jį reikia pripažinti priimtinu.

2. Bylos esmė

113. Teismas primena, kad bet koks asmens teisės į privataus gyvenimo gerbimą apribojimas pažeidžia 8 straipsnį, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, kai apribojimu siekiama teisėto tikslo ar tikslų pagal 8 straipsnio 2 dalį ir jis yra būtinas demokratinėje visuomenėje, t. y. yra proporcingas siekiamiems tikslams.

114. Šioje byloje Teismas pripažįsta, kad pareiškėjo pripažinimo neveiksniu procesas turėjo teisėtą pagrindą, t. y. vyko pagal Civilinio kodekso 2.10 straipsnį, Prokuratūros įstatymo 19 straipsnį ir Civilinio proceso kodekso 465 straipsnį (žr. šio sprendimo 11 ir 16 punktus). Teismas taip pat nemato pagrindo abejoti, kad šia priemone buvo siekiama apsaugoti pareiškėjo interesus.

115. Belieka išsiaiškinti, ar pareiškėjo pripažinimas neveiksniu buvo būtina ir proporcinga priemonė.

a) Bendrieji principai

116. Pareiškėjas tvirtino, kad jo pripažinimas visiškai neveiksniu buvo netinkama reakcija į jo patiriamas problemas. Išties, pagal Konvencijos 8 straipsnį, institucijos turėjo siekti tinkamos sutrikusios psichikos asmens ir kitų susijusių teisėtų interesų pusiausvyros. Tačiau paprastai, sprendžiant tokius sudėtingus klausimus kaip asmens psichikos būklės įvertinimas, institucijoms turėtų būti suteikta plati vertinimo laisvė (taip pat žr. šio sprendimo 125 punktą). Taip yra iš esmės dėl to, kad nacionalinės institucijos gali tiesiogiai bendrauti su suinteresuotais žmonėmis ir dėl to gali geriau tokius klausimus išspręsti. Teismo užduotis yra įvertinti pagal Konvenciją nacionalinių institucijų sprendimus, priimtus įgyvendinant jų įgaliojimus šioje srityje (žr. *Shtukurov*, minėtas pirmiau, § 87).

117. Taip pat pažymėtina, kad kompetentingoms nacionalinėms institucijoms suteikiama vertinimo laisvė skiriasi atsižvelgiant į klausimų

pobūdį ir svarstomų interesų reikšmę. Griežtesnis vertinimas reikalingas nagrinėjant labai sunkius privataus gyvenimo apribojimus (ibid., § 88).

118. Be to, Teismas primena, kad nors Konvencijos 8 straipsnyje nėra nustatyta jokių aiškių procesinių reikalavimų, sprendimo priėmimo procesas nustatant suvaržymo priemones turi būti teisingas, užtikrinant deramą pagarbą 8 straipsniu saugomiems interesams (žr. *Görgülü v. Germany*, no. 74969/01, § 52, 2004-02-26). Kiek vertinimo laisvės suteikiama valstybei, priklauso nuo sprendimo priėmimo proceso kokybės. Jei procesas koku nors požiūriu turėjo rimtų trūkumų, nacionalinių institucijų išvados gali būti griežčiau kritikuotinos (žr. *Shtukaturov*, minėtas pirmiau, § 89).

b) Taikymas šioje byloje

119. Teismas visų pirma pažymi, kad pareiškėjo teisės į privataus gyvenimo gerbimą apribojimas buvo ypač sunkus. Pripažintas neveiksniu, jis tapo beveik visose gyvenimo srityse visiškai priklausomas nuo jo globėja paskirtos motinos, ir tai aiškiai pripažino Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (žr. šio sprendimo 61–64 punktus).

120. Teismas jau konstatavo, kad bylą nagrinėjant Akmenės rajono apylinkės teisme teisėjui nebuvo suteikta galimybė asmeniškai įvertinti pareiškėją. Tokiomis aplinkybėmis negalima teigti, kad teisėjui priimti sprendimą pagelbėjo tiesioginis kontaktas su suinteresuotu asmeniu, kas paprastai suvaržo Teismą, atliekant teisinį vertinimą. Be to, pareiškėjo pripažinimo neveiksniu procesas baigėsi vienoje instancijoje, ir tame sprendimo priėmimo procese jis visiškai nedalyvavo.

121. Dėl Akmenės rajono apylinkės teismo 2007 m. sausio 31 d. sprendimo Teismas pažymi, kad jis iš esmės buvo pagrįstas dvejopo pobūdžio įrodymais – teismo medicinos eksperto pažyma ir pareiškėjo motinos parodymais. Teismas pripažįsta, kad pareiškėjo ligos poveikį jo socialiniam gyvenimui, sveikatai ir turtiniams interesams aiškiau apibūdino jo motina, paaiškinusi, kad jos sūnus pastaruoju metu gyveno atskirai, bet nebegalėjo savimi pasirūpinti, neišeidavo iš namų, nevartojo vaistų ir nemokėjo komunalinių mokesčių už savo butą (žr. šio sprendimo 10 ir 16 punktus).

122. Atsižvelgdamas į tokio vertinimo sudėtingumą ir tam reikalingas specialiąsias žinias, Teismas konstatuoja, kad Akmenės rajono apylinkės teismas iš tikrųjų tinkamai pasielgė, kreipdamasis į ekspertus dėl pareiškėjo psichikos sveikatos įvertinimo, kaip ir buvo reikalaujama Civilinio proceso kodekso 464 straipsnyje (žr. šio sprendimo 34 punktą). Tačiau išvadoje iš esmės buvo remiamasi pareiškėjo liga, tuo, kad jis jaučiasi sekamas, nepasitikintis savimi, nepaaiškinus, kokių veiksmų jis nesugeba suvokti ar valdyti, o tik nurodžius, kad jis nepajėgus dalyvauti teismo procese. Ekspertas išties užsiminė apie pareiškėjo nesugebėjimą pasirūpinti kasdieniais savo poreikiais. Tačiau tai buvo labiau jo motinos nuomonės atpasakojimas, o ne nepriklausoma psichiatro analizė.

123. Teismas neabejoja pareiškėją įvertinusio gydytojo kompetencija ir sutinka, kad pareiškėjas rimtai sirgo. Vis dėlto vien psichikos sutrikimas, net ir rimtas, nesuteikia pagrindo asmenį pripažinti visiškai neveiksniu. Pagal analogiją su bylomis dėl laisvės atėmimo, pagrindas asmenį pripažinti visiškai neveiksniu yra, jei tai tampa būtina dėl psichikos sutrikimo pobūdžio ar intensyvumo (žr. *Shtukaturov*, minėtas pirmiau, § 94, taip pat analogišką Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išvadą šio sprendimo 62 punkte). Tačiau teisėjo suformuluoti klausimai gydytojui nebuvo susiję su pareiškėjo psichikos ligos pobūdžiu ir intensyvumu (žr. šio sprendimo 12 punktą). Dėl to 2007 m. sausio 8 d. pažymoje jo neveiksnumo laipsnis nebuvo pakankamai išsamiai išanalizuotas.

124. Darytina išvada, kad pagal tuo metu galiojusią teisinę sistemą Akmenės rajono apylinkės teismas neturėjo kito pasirinkimo. Psichikos ligos atveju tuo metu galiojusiame LR Civilinio kodekso 2.10 straipsnyje buvo išskirtas tik visiškas veiksnumas ir visiškas neveiksnumas, bet nebuvo numatyta jokių „tarpinių“ variantų, išskyrus asmenims, priklausomiems nuo narkotikų ar alkoholio (žr. šio sprendimo 33 punktą). Šiuo atžvilgiu Teismas mano, kad tais atvejais, kai apsaugos priemonė būtina, ji turėtų būti proporcinga suinteresuoto asmens veiksnumo laipsniui ir pritaikyta pagal jo asmenines aplinkybes bei poreikius (žr. Rekomendacijos Nr. R(99)4 6 principą, šio sprendimo 68 punktą). Pažeidžiant šį standartą, Lietuvos teisės aktuose tokios individualiai pritaikytos priemonės nebuvo nustatytos. Todėl Teismas konstatuoja, kad nustatant globą nebuvo atsižvelgta į konkrečias pareiškėjo aplinkybes, o tik pasitelkti apribojimai, savaime taikomi bet kam, kas teismo pripažįstamas neveiksniu. Šią išvadą patvirtina naujausi teisės aktų pakeitimai ir ypač Teisingumo ministerijos aiškinamasis raštas, kuriame įvardyti ankstesnio reglamentavimo trūkumai. Lietuvos teisės aktuose nuostatos dėl dalinio neveiksnumo atsirado 2016 m. sausio 1 d. (žr. šio sprendimo 44 ir tolesnius punktus).

125. Teismas pakartoja savo nuomonę, kad iš esmės institucijos turi plačią vertinimo laisvę, nustatydamos asmens psichikos būklę (žr. šio sprendimo 116 punktą). Tačiau Teismas taip pat yra nusprendęs, kad tais atvejais, kai pagrindinių teisių apribojimai taikomi itin pažeidžiamai visuomenės grupei, kuri praeityje buvo itin diskriminuojama, valstybė turi kur kas siauresnę vertinimo laisvę ir privalo apribojimus pagrįsti itin svarbiais argumentais. Šis požiūris, kuriuo keliamos abejonės tam tikromis kategorijomis *per se*, pagrįstas tuo, kad minėtos grupės nuo seno patyrė išankstinį priešišumą, turėjusį ilgalaikių padarinių ir lėmusį jų socialinę atskirtį. Toks priešiškumas galėjo lemti stereotipų įtvirtinimą teisės aktuose, uždraudžiant individualizuotą jų gebėjimų ir poreikių vertinimą. Praeityje Teismas įvardijo keletą tokių pažeidžiamų grupių, su kuriomis buvo elgiamasi kitaip, ir asmenys su psichine negalia yra viena iš tokių grupių (žr. *Alajos Kiss v. Hungary*, no. 38832/06, § 42, 2010-05-20, ir *Kiyutin v. Russia*, no. 2700/10, § 63, ECHR 2011).

126. Pareiškėjas didelę reikšmę suteikė tam faktui, kad jis pats neturėjo galimybės kreiptis į teismą, kad būtų pripažintas veiksniumi. Iš tikrųjų, sprendimo dėl pareiškėjo pripažinimo neveiksniu, kuris galiojo neribotą laiką, reikšmingu laikotarpiu negalėjo apskųsti niekas kitas, išskyrus jo globėją, kurios iniciatyva pareiškėjas ir buvo pripažintas neveiksniu, globos institucija, kurios dalyvavimą pareiškėjo byloje Teismas jau įvertino kaip nepakankamą (žr. šio sprendimo 98 punktą), arba prokuroras. Iš dalies neveiksniais pripažintų asmenų atžvilgiu Teismas jau yra konstatavęs, kad atsižvelgiant į naujas tendencijas nacionalinės teisės aktuose ir atitinkamuose tarptautiniuose dokumentuose, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama kaip iš esmės suteikianti asmeniui teisę tiesiogiai kreiptis į teismą dėl pripažinimo veiksniumi (žr. *Stanev*, minėtas pirmiau, § 245). Minėtame sprendime Teismas pažymėjo, kad 18-oje iš 20-ies 2011 m. išanalizuotų nacionalinių teisės sistemų buvo numatyta iš dalies neveiksniais pripažintų asmenų teisę tiesiogiai kreiptis į teismus, kad būtų peržiūrėtas jų statusas. 17-oje valstybių tokią teisę turėjo net tie, kurie buvo pripažinti visiškai neveiksniais (ibid., §§ 95 ir 243). Tai rodo, kad Europoje šiuo metu įsigali tendencija neveiksniais pripažintiems asmenims suteikti teisę tiesiogiai kreiptis į teismą dėl veiksnumo atkūrimo. Teismas taip pat pasinaudojo proga paaiškinti, kad veiksnumo atkūrimo procesas tiesiogiai lemia „civilinių teisių ir pareigų“ nustatymą. Tokiais atvejais nacionalinės institucijos turėtų po tam tikro laiko įvertinti, ar taikoma priemonė vis dar pagrįsta. Peržiūrėjimas ypač pagrįstas, kai jį atlikti prašo suinteresuotas asmuo (žr. *Matter*, minėtas pirmiau, §§ 51 ir 68).

127. Galiausiai Teismas pažymi, kad neseniai buvo atlikti Lietuvos teisės aktų pakeitimai, ir nuo 2016 m. sausio 1 d. pareiškėjams pagaliau suteikta teisė inicijuoti sprendimų, kuriais jie pripažinti neveiksniais, peržiūrėjimo procesą (žr. šio sprendimo 57 punktą). Vis dėlto šie teigiami pokyčiai negali pakeisti pirmiau pateiktos išvados, kuri susijusi su laikotarpiu iki minėto pakeitimo įsigaliojimo (žr. *Berková v. Slovakia*, no. 67149/01, §§ 174 ir 175, 2009-03-24).

128. Įvertinęs sprendimo priėmimo procesą bei nacionalinių sprendimų argumentus, Teismas apibendrinamas daro išvadą, kad pareiškėjo teisės į privataus gyvenimo gerbimą apribojimas nebuvo proporcingas teisėtam tikslui, kurio siekta. Todėl, pripažinus pareiškėją visiškai neveiksniu, buvo pažeistas Konvencijos 8 straipsnis.

III. KITI TARIAMI KONVENCIJOS PAŽEIDIMAI

129. Galiausiai, pareiškėjas skundėsi, kad 2004 m. buvo paguldytas į Šiaulių psichiatrijos ligoninę.

130. Tačiau Teismas pažymi, kad pareiškėjo 2014 m. skundą Šiaulių apygardos teismas atmetė kaip nepagrįstą (žr. šio sprendimo 32 punktą). Atsižvelgdamas į bylos medžiagą, Teismas nemato pagrindo su šia išvada

nesutikti. Todėl šis skundas turi būti atmestas kaip akivaizdžiai nepagrįstas pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies a punktą.

IV. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

131. Konvencijos 41 straipsnyje nustatyta:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prireikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

132. Pareiškėjas nepateikė jokių reikalavimų dėl turtinės ar neturtinės žalos, bet paprašė peržiūrėti jo šizofrenijos diagnozę bei sprendimą dėl neveiksnumo.

133. Atsižvelgdamas į pareiškėjo teiginius ir bylos medžiagą, Teismas mano, kad teisės pažeidimo pripažinimas savaime yra pakankamas ir teisingas atlyginimas už pareiškėjo patirtą neturtinę žalą.

B. Išlaidos ir sąnaudos

134. Pareiškėjas nereikalavo atlyginti išlaidų ar sąnaudų. Todėl Teismas nieko nepriteisia šiuo pagrindu.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSIAI:

1. *Nusprendžia* įtraukti Vyriausybės prieštaravimą dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo į bylos nagrinėjimą iš esmės ir jį atmesti;
2. *Skelbia* skundus dėl neteisingo pareiškėjo pripažinimo neveiksniu proceso bei jo teisės į privataus gyvenimo gerbimą suvaržymo priimtinais, o likusią peticijos dalį – nepriimtina.
3. *Nusprendžia*, kad buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis.
4. *Nusprendžia*, kad buvo pažeistas Konvencijos 8 straipsnis.
5. *Nusprendžia*, kad teisės pažeidimo pripažinimas savaime yra pakankamas ir teisingas atlyginimas už pareiškėjo patirtą neturtinę žalą.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2016 m. gegužės 31 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Marialena Tsirli
Kanclerė

András Sajó
Pirmininkas